

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Bulletin Nr. 97

September / Septembre 1999
Jaargang / Année 48

Redacteuren
Rédaction

Dr. A.M.G. Rutten
Apr. L. De Causmaecker

INHOUD - SOMMAIRE

G. GILIAS	Voorwoord - Avant-propos	50
L.J. VANDEWIELE	Eindelijk een apotheker in de hemel	52
A.M.G. RUTTEN en L.W. STATIUS VAN EPS	Vergiftiging met toxische planten op Curaçao in 1766	54
H. LEUPE	Apotheker Leo Vandenbussche 1870-1977	58
P. JULIEN	En souvenir de Jean Copin	68
I. PARFAIT et P. LABRUDE	La participation pharmaceutique belge à l'exposition internationale de l'est de la France à Nancy en 1909	70
L. DE CAUSMAECKER	Perikelen bij de determinatie van een majolika	73
VERSLAGEN / RAPPORTS		76
BOEKBESPREKINGEN / PRESENTATIONS D'OUVRAGE		78
AANKONDIGINGEN / ANNONCES		82

BIJ DE VOORPLAAT :

Eiken beeldhouwwerk : de apothecaris, in de koorgestoelte van de kathedraal van Amiens in Noord-Frankrijk.

EN COUVERTURE :

Sculpture en chêne, l'apothicaire, dans les stalles du chœur de la Cathédrale d'Amiens.

VOORWOORD

Guy Gilijs

Dit Bulletin is het laatste dat tot stand is gekomen dank zij de intensieve zorgen van onze twee redacteurs.

Fons Rutten en Leonard De Causmaecker hebben als een team vele jaren (respectievelijk sinds 1994 en 1996) samengewerkt om telkens weer een verzorgde, stijlvolle en vooral wetenschappelijke hoogstaande uitgave tot stand te brengen. Die voortdurende bezorgdheid, de stress die steeds opnieuw opduikt om goede artikels bijeen te bundelen, om tijdig klaar te geraken, om afspraken met de drukker te kunnen nakomen, samen met een vaak ongegronde kritiek die de redacteurs ten deel valt, hebben hen doen besluiten als een team ontheven te worden van hun taak.

Op hun leeftijd willen ze af van die constante zorgen. We hebben daar begrip voor. We moeten Fons en Leonard zeer dankbaar zijn voor de grote inspanningen die ze geleverd hebben om van ons tijdschrift iets unieks te maken, met zijn eigen lay-out, zijn eigen vorm en kwaliteit van inhoud, die tevens getuigt van een grote bezorgdheid voor een correct taalgebruik en schrijfwijze.

We zullen onze redacteurs missen !

Vrienden Fons en Leonard, van harte dank voor de ontbaatzuchtige inzet, in naam van alle leden van de Kring. We wensen u nu verder rustige en zorgeloze dagen en hopen u nog vaak te lezen.

Guy Gilijs.

Fons Rutten

Leonard De Causmaecker

AVANT-PROPOS

Guy Gili

Fons Rutten

Ce Bulletin est le dernier réalisé grâce aux soins assidus de nos deux rédacteurs.

Fons Rutten et Léonard De Causmaecker ont œuvré ensemble de longues années (respectivement depuis 1994 et 1996) pour réaliser à chaque fois une édition soignée, de style parfait et de très haute tenue scientifique.

Les soucis constants, le stress qui revient à chaque numéro pour rassembler les articles adéquats, pour être prêts à temps, pour planifier les rendez-vous avec l'imprimeur, cela joint à une critique souvent infondée, leur ont fait prendre la décision de dissoudre leur équipe. Vu leur âge ils veulent être quittes de ces soucis lancinants. Nous les comprenons.

Nous devons de la reconnaissance à Fons et à Léonard pour les grands efforts fournis en vue d'obtenir une revue de prestige avec son propre lay-out, au contenu et à la mise en page de qualité, qui témoigne leur volonté constante de présenter une langue précise et des tournures de phrase correctes.

Nos rédacteurs nous manqueront !

Amis Fons et Léonard, au nom de tous les membres du cercle, merci de tout cœur pour votre collaboration désintéressée.

Nous vous souhaitons des jours calmes et sans soucis et espérons vous lire encore souvent.

Guy Gili.

Léonard De Causmaecker

EINDELIJK EEN APOTHEKER IN DE HEMEL!

L.J. Vandewiele

Op 10 mei 1998 heeft Paus Johannes-Paulus II in het Vaticaan onze vrouwelijke collega **Elvira Moragas y Cantarero** zalig verklaard.

Tot op die datum waren de heilige Cosmas en Damianus de patroonheiligen van artsen en apothekers. Deze tweelingbroers waren geneesheren, Cosmas staat gewoonlijk afgebeeld met een urinaal (de piskijkerij was een privilege van de dokters), Damianus gewoonlijk met een vijzel of een zalfpot. Deze heiligen stonden in groot aanzien want ze behoorden tot de weinige geprivilegieerden, die, vóór het Vaticaans Concilie, nominatim in het proprium van de H. Mis werden vernoemd.

Mij werd dikwijls de vraag gesteld waarom de apothekers een arts als patroonheilige hadden gekozen. Ik heb daar steeds op geantwoord dat ik veronderstelde dat er nooit een apotheker heilig verklaard werd en men zich noodgedwongen moest tevreden stellen met een heilige uit een aanverwant korps. Daarin moesten de apothekers het afleggen tegen zelfs de advocaten, die in Sint-Ivo een heilige advocaat getroffen hadden.

Geneesheiligen zijn er nochtans genoeg maar dat is grotendeels het voorrecht van de dokters. Privileges werden meestal aan dokters verleend, zelfs tot nog niet zo lang geleden. Woedde er b.v. ergens een epidemie, dan waren het de pestmeesters die de verzorging van de zieken op zich namen en er dikwijls die de verzorging van de zieken op zich namen en er dikwijls het leven bij inschoten. Deze pestmeesters waren meestal chirurgijns of geestelijken, de rol van de arts beperkte zich tot het voorschrijven van recepten, de rol van de apotheker beperkte zich tot het bereiden van geneesmiddelen. Als nu de epidemie even mysterieus ophield als ze gekomen was, dan werd de dokter gedecoreerd, de apotheker meestal vergeten. En zo werden ook veel dokters heilig verklaard of werden aan sommige heiligen door het volk speciale gaven tegen bepaalde ziekten toegekend om allerlei redenen. Het volk riep b.v. de hulp de H. Apollonia in tegen tandpijn, de H. Clara voor de ogen. De H. Maria Magdalena werd door sommige apothekersgilden als patrones erkend. Zij wordt dikwijls afgebeeld met een zalfpot omdat zij Jezus' voeten met balsem inwreef. Maar Maria Magdalena was geen apotheker. Nu hebben de apothekers wel een collega, die, zoals het heet, de eer der altaren geniet en beschikken wij over een eigen patrones.

Elvira Moragas y Contarera werd geboren te Lille (Toledo) op 8 januari 1881. Zij stamde uit een Catalaans geslacht, dat gedurende 4 generaties de farmacie uit-

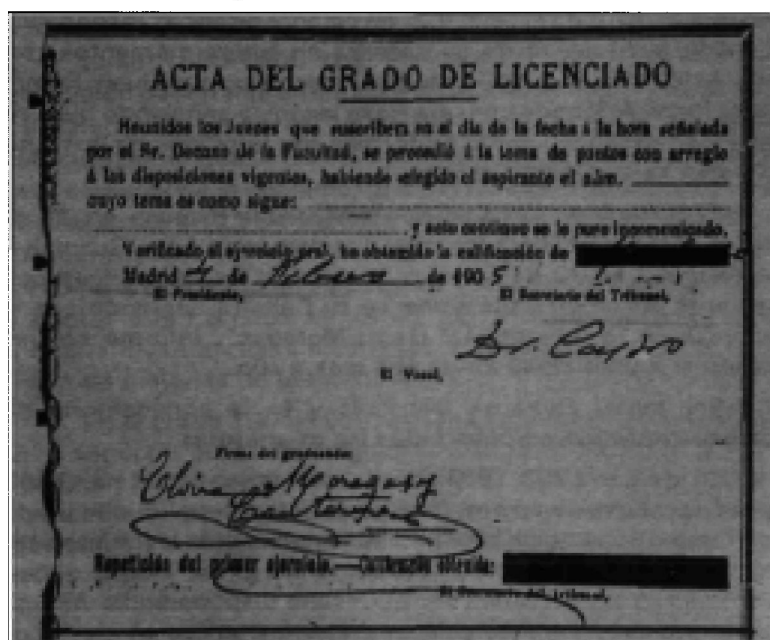

Elvira Moragas y Cantarero

oefende. Haar vader Ricardo Moragas was president van het Koninklijk Collegium pharmaceuticum te Madrid. Elvira studeerde farmacie en was in 1905 vermoedelijk de eerste vrouwelijke apotheker die aan de universiteit van Madrid afstudeerde. Na de dood van haar vader werd zij titularis van haar moeders apotheek. In 1915, toen haar broeder Ricardo was afgestudeerd als apotheker, liet zij het beheer van de ouderlijke apotheek aan hem over en trad zij in op 21 juni van dit jaar, in het klooster Santa Ana y San José van de ongeschoeide karmelieten onder de kloosternaam **Maria del Sagrario de San Luis Gonzalo** (Maria del Sagrario was de patroonheilige van Toledo haar geboorteplaats en San Luis Gonzala, omdat zij op diens feestdag in het klooster intrad). Daar deed zij dienst als apotheker en bereidde verscheidene medicamenten. Zij werd tot priorin gekozen. Tijdens de Spaanse burgeroorlog (1936-39) werd zij met 8 andere religieuzen gefusilleerd door de communisten in de nacht van 14 op 15 augustus 1936.

Er is vanzelfsprekend in Spanje heel wat geschreven over deze nieuwe heilige, vooral in de farmaceutische pers. Onlangs nog publiceerde ons erelid prof. dr. Maria del Carmen Francès Causapé in de *Anales de la Real Academia de Farmacia*, 1998, vol. LXIV n° 2, p. 307-345, een zeer interessant artikel : Elvira Moragas y la Farmacia, waarbij een uitgebreide bibliografie. De foto's hebben we met haar toestemming uit deze studie.

dr. apr. L.J. Vandewiele
Goudenhandwegel 26
9070 Destelbergen

Apothekersdiploma

VERGIFTIGING MET TOXISCHE PLANTEN OP CURAÇAO IN 1766

A.M.G. Rutten en L.W. Statius van Eps*

Samenvatting

In voorjaar 1766 was een zwarte opzichter op Curaçao het slachtoffer van een poging tot vergiftiging door een curador, een medicijnman die was ingeschakeld door twee door de opzichter betrapte dieven. Informatie over het ziektegeval is bewaard in een brief van de directeur van Curaçao aan de Amsterdamse bewindhebbers van de West-Indische Compagnie. Retrospectief wijzen de symptomen van intoxicatie erop dat een vergelijkbaar mengsel van giftige planten werd gebruikt als in 890 na C. werd beschreven door de Arabische medische schrijver Wahshiya in zijn *Boek der Vergiften* : *Calotropis procera* en *Pithecellobium unguis cati*.

'Het is... een curador... een soort quacksalvers die eenig remedie weeten en ook met vergif omgaen.' Aldus bericht gouverneur Jean I.C. Rodier, directeur van Curaçao, in zijn brief van 6 augustus 1766 aan de Amsterdamse bewindhebbers van de West-Indische Compagnie over een vergiftigingsgeval, waarbij getracht werd een bomba en zijn zuster uit de weg te ruimen (1). Een bomba, soms vrij man maar vaak slaaf, werd aangesteld door het Curaçaose gouvernement om onder een 'factoor' toezicht te houden op het werk van de slaven (2). Er waren bomba's zowel voor de veeteelt als voor de landbouw nodig. Als zwarte slavenopzichter zaten de bomba's tussen twee vuren : volgens de factoor werkte de bomba niet hard genoeg, door de slaven werd hij of zij (er waren ook 'bombawijven') gewantrouwd en vaak gehaat. Het slachtoffer om wie het hier gaat, bomba Frans, was verantwoordelijk voor de slaven op de Compagniesplantage Hato en had zich de woede van twee zwarte slaven, Bonaire en diens neef Juantje, op de hals gehaald die betrokken waren bij het stelen van maïs. Belust op wraak riepen zij de hulp in van Jean, ongeveer 60 jaar oud en een bekende zwarte curador op Curaçao. Deze was 's nachts de hut van de slapende bomba binnengegaan en had daar vergif achtergelaten.

Rodier verhaalt dat de bomba wakker werd door pijnlijke steken in zijn rug. 'En in syn kamertje ingaende, heel aengedaen, voelde hij dat hij syn bloed quyt raakte door syn mannelikheyt en dat meer als een emmer vol, hetgeen eerst gestopt is geweest by het aenkommen van een chirurgyn, die de neger geladen hebbende en iets ingegeven, is het bloed opgehouden... Men dochte dat de neger sig soude geforceert hebben bij syn wijf dog hij seyde geen vrouw die dag gesien te hebben... De Doctoren syn hier van gedachten wegens de quantiteyt bloed die gelost is dat het moet syn uyt kragt van venyn off maleficia soo als sy het noemen...'

Over de aard van het gif doen de chirurgijns geen mededelingen, maar uit de beschrijving van Rodier maken wij op dat het hier waarschijnlijk gaat om

Overgenomen uit Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 142 (1998) 2796.

(*) Dr. A.M.G. Rutten, farmaciehistoricus, Luytelaer 39, 5632 BE Eindhoven. Vrije Universiteit, vakgroep Metamedica/sectie Geschiedenis der geneeskunde, Amsterdam.

Prof. dr. L.W. Statius van Eps, internist. Correspondentieadres : dr. A.M.G. Rutten.

een mengsel van twee op Curaçao groeiende giftige planten. Eén ervan is *Calotropis procera* (Ait). R.Br., volksnaam op Curaçao *Katoena di seda*, de andere een *Pithecellobium*-soort, *P. unguis cati* (L.) Benth., volksnaam *Uña di gatu* (3).

Het is niet zo moeilijk de herkomst van het crimineel gebruik van plantenmateriaal te traceren. De combinatie van genoemde toxische planten met het doel gifmoord te plegen was al in de Oudheid bekend en aanwijzingen erover zijn te vinden in het *Boek der Vergiften* van ibn Wahshiya (circa 890 na C.).

Boeken over vergif

Op de grote stilte die in de medisch-historische documentatie viel na de Justiniaanse ramp (536 na C.) volgde in de Arabische tijd een stortvloed van medische geschriften (4). Er kan gewezen worden op de werken van Jabir, al-Tabari – leraar van al-Razi –, Mesue senior, Hunain ibn Ishaq, al-Kindi, ibn Qurra, ibn Sasa, Isa b. Ali, al-Razi en de hier aangehaalde ibn Wahshiya al-Nabati. Al deze geschriften bevatten, naast magische en mythologische elementen, vaak treffende toxicologische waarnemingen. In het boek van Wahshiya komt een groot aantal recepten voor van vergiften en antidota, afkomstig uit oude Syrische, Perzische, Egyptische en Grieks-Romeinse bronnen en vertaald in het Arabisch.

In het 5de deel van zijn werk behandelt Wahshiya de stoffen die de dood veroorzaken door contact en aanraking. Na omzetting van de Engelse vertaling luidt de betreffende passage (5) :

‘Beschrijving van een gif dat wordt geplaatst in een hemd, een broek of enig ander kledingstuk op het lichaam.’

‘...Crowfootplant met doornen... geïmporteerd vanaf enkele eilanden in de zee... wordt bevochtigd met melksap van “usher” (*Calotropis procera*). Breng het aan op een hemd, broek of kussen waar het met het gelaat of het lichaam in contact komt. Het zal ernstige schade veroorzaken, alsmede een bloeding. Als behandeling niet snel volgt, zal de persoon overlijden. Snelle behandeling is vooral nodig als de effecten zich voordoen aan de ureter aangezien het daar fataal is.’

Crowfoot is een verzamelnaam voor een aantal planten uit de families der *Ranunculaceae*, *Zygophyllaceae* en *Fabaceae*. Het betreft een *Pithecellobium*-soort, (6) waarvan ook op de Nederlandse Antillen enkele vertegenwoordigers voorkomen. *P. unguis cati* wordt, behalve met de volksnamen ‘Uña di gatu’, ‘Unguis di poesji’ en ‘Jaaga’, op de Bovenwinden met ‘Money bush’, ‘Crabwood’ en ‘Crowfoot’ aangeduid. Het poeder van gedroogde bebladerde takken verwekt een hevige huidirritatie.

Farmacobotanië

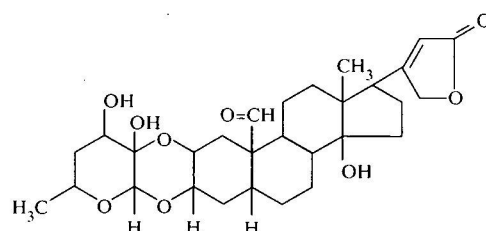
Calotropis procera (figuur 1) (*Asclepiadaceae*) komt zowel op de Boven- als Benedenwindse Eilanden voor. De heester is inheems in Zuid-Azië en tropisch Afrika en werd in Zuid-Amerika en de Cariben ingevoerd. Alle delen van de plant bevatten een wit melksap (latex) met extreem toxische cardioactieve verbindingen als calotropine, calactine, calotoxine en uscharine, die in werking lij-

ken op strofantine (7). Verder komen voor alkaloiden, saponinen, triterpenen, proteasen, histamine en flavonoiden (8). Exogeen contact met calotropine geeft een sterke inflammatoire reactie. Het gebruik van *Calotropis* spp. in de volksgeneeskunde is daarom irrationeel.

Brenneker geeft aan dat op de Antillen bladeren op een verzwikte of gezwollen voet worden gebonden of het sap met kaarsvet op pijnlijke plaatsen wordt gesmeerd (9). Bij inname of percutante toediening van het melksap ontstaan ademstoornissen, dyspnoe of de dood door hartstilstand in systole (10). In India staat de plant bekend als infanticide- en zelfmoordmiddel, het melksap is cytotoxisch en gold in Afrika als een belangrijk visvang- en pijlgif (10). In de volksgeneeskunst van India en tropisch Afrika heeft het melksap toepassing gevonden als abortivum en in de bestrijding van lepra en syfilis. Het onschadelijke zaadpluis wordt soms als zogenaamde plantaardige zijde gebruikt om kussens te vullen.

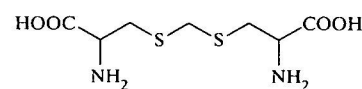
Pithecellobium-soorten komen zowel in Midden-Amerika en de Cariben als in India, Azië, de Molukken en Java voor. De op Curaçao inheemse *P. unguis cati* Benth. (figuur 2) is een boom met hangende twijgen die bezet zijn met kleine doornen (vervormde steunblaadjes). In de traditionele geneeskunde wordt een afkooksel van de bladeren aanbevolen tegen verkoudheid (9). Van veel soorten verwekt het hout dermatitis (Schmidt RJ. Botanical dermatology. <http://www.uwcm.ac.uk/uwcm/dm/BoDD/BotDermFolder/BotDermL/LEGU.html>). Wordt het mengsel van gedroogd en fijngewreven plantenmateriaal op de huid gebracht, dan veroorzaken de doornetjes weefselbeschadiging en erytheem en, nadat de continuïteit van de epidermis verbroken is, verhoogde de resorptie van de toxische inhoudsstoffen. Talrijke *Pithecellobium*-soorten bevatten, naast onbekende alkaloiden en looistoffen, het toxische djenkolzuur, een zwavelhoudend aminozuur, waarvan bekend is dat het aandoeningen van de nieren en beschadiging van de ureter kan veroorzaken met soms dodelijke afloop (11). De op Java populaire djenkolbonen van *P. lobatum* Benth. waren om die reden berucht (12) (13).

Het schijnt dat applicatie van het mengsel van de twee genoemde planten fatale reacties kan oproepen. Bloedingen die ontstaan na contact met het plantenmengsel worden nog verhevigd door de aanwezigheid van een proteolytisch enzym, calotropaine, met een sterk fibrinolytische en stollingsremmende werking (14). Het weergeven van de structuurformules van de inhoudsstoffen calotropine en djenkolzuur impliceert niet dat de vergiftiging alleen op deze twee stoffen is terug te voeren. Nader farmacologisch onderzoek zal moeten uitwijzen of een vergiftiging als hier aangetroffen geheel voor rekening komt van de combinatie van calotropine en djenkolzuur of dat begeleidende secundaire metabolieten uit het plantenmateriaal, zoals onbekende alkaloiden en saponinen, daarbij een aanvullende rol spelen. Zwarte slaven moeten goed bekend zijn geweest met de toxische eigenschappen van beide planten. Niet onmogelijk is dat slaven bij hun transatlantische overtocht zaad van *Calotropis* uit Afrika hebben meegenomen, zoals zij ook een andere Afrikaanse 'sacred plant', *Aframomum melegueta* K. Schum. of 'grana paradisi', in Zuid-Amerika hebben ingevoerd (15).

FIGUUR 1. *Calotropis procera* met structuurformule van calotropine, een extreem toxische cardioactieve verbinding, die bij exogeen contact bovendien leidt tot een ontstekingsreactie van de huid.

FIGUUR 2. *Pithecellobium unguis cati*, waarvan een mengsel van gedroogd en fijngewreven plantenmateriaal op de huid aangebracht weefselbeschadiging en erytheem veroorzaakt, waardoor de resorptie van toxische inhoudsstoffen wordt vergroot. Daaronder de structuurformule van djenkolzuur, een zwavelhoudend aminozuur dat beschadigingen van de nieren en de ureter kan veroorzaken met soms dodelijke afloop.

Besluit

Bomba Frans herstelde slechts langzaam en hield er een stijve knie aan over. De Raad van Curacao veroordeelde beide verdachte slaven tot verbanning van het eiland. Over een bestraffing van de curador wordt met geen woord gerept ; waarschijnlijk bezat de Raad onvoldoende gronden voor vervolging.

Abstract

Poisoning with toxic plants in Curaçao in 1766. – In the spring of 1766 a black supervisor in Curaçao was the victim of attempted poisoning by a black practitioner or curador, engaged by two persons caught stealing by the supervisor. Data on the case were preserved in a letter from the Curaçao director to the managers of the West-Indian Company in Amsterdam. In retrospect, the symptoms of the intoxication indicate that a similar mixture of toxic plants was used as described in 890 A.D. by the Arabic medical writer Wahshiya in his 'Book of Poisons' : *Calotropis procera* and *Pithecellobium unguis cati*.

LITERATUUR

- (1) Archief West-Indische Compagnie. 's-Gravenhage : Algemeen Rijksarchief 1766 ; 605:401.
- (2) Benjamins HD, Snelleman JF. Encyclopaedie van de Nederlandsche Antillen (1914-17). Herdruk. Amsterdam : Emmering, 1981:143.
- (3) Broeders FrMA. Handleiding tot het gebruik van inheemse en ingevoerde planten op Aruba, Bonaire en Curaçao. Curaçao : Boekhandel St.-Augustinus, 1967:198.
- (4) Rutten AMG. Het zwarte gat in de historische medisch-farmaceutische informatie. Pharm Weekbl 1995 ; 130:596-9.
- (5) Levey M. Medieval Arabic toxicology. The Book on poisons of Ibn Wahshiya and its relation to early Indian and Greek texts. Transactions of the American Philosophical Society. Philadelphia : The American Philosophical Society, 1966;56:12, 17, 97, 101, 107.
- (6) Sharma PV. Indian medicine in the classical age. Varanasi : Chowkhamba, 1972:131.
- (7) Seiber JN. Cardenolides in the latex and leaves of seven *Asclepias* species and *Calotropis procera*. Phytochemistry 1982;21:2343-8.
- (8) Blohm H. Poisonous plants of Venezuela. Stuttgart : Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1962:88.
- (9) Brenneker P. Geneeskrachtige kruiden van de Antillen. Curaçao : Scherpenheuvel, 1976:31, 55.
- (10) Neuwinger HD. Afrikanische Arzneipflanzen und Jagdgifte. Stuttgart : Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1994:208, 217.
- (11) Teuscher E., Lindequist U. Biogene Gifte. Biologie-Chemie-Pharmakologie. Stuttgart: Fischer, 1994:297.
- (12) Liener IE. Djenkolic acid. In : Liener IE, editor. Toxic constituents of plant foodstuffs. New York : Academic Press, 1969:421.
- (13) Veen AG van, Hyman AJ. Die Djenkolsäure, eine neue schwefelhaltige Aminosäure. Rec Trav Chim Pays Bas 1935 ; 54:493-501.
- (14) Srivastava GN, Chakravarti RN, Zaidi SH. Studies on anticoagulant therapy. III. In vitro screening of some Indian plant latices for fibrinolytic and anticoagulant activity. Ind J Med Sci 1962 ; 16:873-7.
- (15) Rutten AMG. Geneesmiddelenvoorziening op de Nederlandse Goudkust in de eerste helft van de achttiende eeuw. Pharm Weekbl 1994 ; 129:385-96.

APOTHEKER LEON VANDENBUSSCHE

Werken 1890 - Ronse 1977

H. Leupe

1. Korte biografie van Apotheker Leon Vandenbussche (1890-1977)

Apotheker - Fabrikant - Auteur

Twintig jaar geleden, in 1977, stierf apotheker Leon Vandenbussche. Hoe kunnen wij hem beter herdenken dan door het levensverhaal van deze West-Vlaamse collega en intellectueel neer te schrijven.

Hij werd geboren te Werken op 28 december 1890 als dertiende kind van een gezin van zestien. Zijn vader was molenaar en handelaar in meststoffen, granen en zaden (kolen in de winter). Hij stierf toen Leon dertien jaar was. Zijn moeder was Louise Louwagie.

Hij liep school te Werken, volgde zijn humaniora aan het Sint-Jozefs-college te Tielt waar hij twee jaar les kreeg van priester-dichter C. Verschaeve. De invloed van deze Vlaamsgezinde priester zal later niet zonder gevolg blijven. Daarna studeerde hij af als apotheker aan de Université Catholique de Louvain, toen nog volledig Frans.

De oorlog van 1914-18 belette hem onmiddellijk stage te doen. Hij werd door de Duitse overheid verplicht de medische dienst te leiden in zijn geboortedorp dat afgezonderd leefde voor de Slag aan de IJzer. Daar leerde hij de volksgeneeskunde toepassen. Ook voor de economische problemen had hij aandacht. Daar de plaatselijke boeren geen afzet meer hadden voor hun boter op de Diksmuidse markt en koelkasten nog niet in gebruik waren, zocht apotheker Vandenbussche naar een oplossing voor het overschot aan melk. Met hun overschot aan melk leerde hij er de boeren kaas maken met het stremsel van de boekmaag van de koe.

Na zijn stage bij apotheker Verheyen te Niel in 1917 huwde hij in 1918 met Adrienne Madeleine Deleye. In 1919 opende hij een apotheek-drogisterij in de Rijselsestraat nr. 49 te Menen, in de vroegere snoepwinkel van zijn schoonmoeder.

Hij laat zijn apotheek over aan apotheker Maenhout in 1926 en sticht het Laboratorium Vandenbussche in hetzelfde jaar.

Hij gaat met pensioen op 60 jaar maar zal nog veel boeken schrijven i.v.m. farmacie.

In 1924 maken apothekers Depoorter en Vandenbussche een ontwerp van coöperatieve voor apothekers en stichten samen met enkele andere collega's «Inter Nos». Leon Vandenbussche zal vanaf 1924 tot 1972 secretaris blijven van «Inter Nos».

Apotheker Vandenbussche stierf te Ronse op 7 oktober 1977. Zoals op zijn doodsprentje staat te lezen : «Contra vim mortis nulla medicamenta in hortis». Tegen de dood is geen kruid opgewassen. Dit gold ook voor deze man die vooral bekend gebleven is door zijn kruidenboek.

Apotheker Leon Vandenbussche

Aan de voet van een waterval in Noorwegen, 1928.

Van l.n.r. : L. Vandenbussche, Mevr. Vandenbussche, E.H. De Vlaemynck, Kamiel Vuylsteke.

Hij had drie dochters die geen functie in de apothekerswereld bekleedden.

De bedoeling van deze studie is vooral zijn betekenis als apotheker-auteur-fabrikant te belichten.

2. Leon Vandenbussche in zijn apotheek-drogisterij te Menen

Apotheker Vandenbussche opende zijn apotheek aan de Rijselsestraat nr. 49 te Menen, in 1919 ; Menen was na de oorlog een ontredderde stad. Deze stad was zeer zwaar gebombardeerd. Alle apothekers waren gevlucht.

Aansluiting bij een ziekenfonds was nog geen verplichting. Amper 40 % was aangesloten.

Gezondheidsleer op school was zeer belangrijk want voorkomen was beter dan genezen. De meeste mensen konden geen dokter betalen. De apotheker was de eerste raadgever : zo zal apotheker Vandenbussche een afgevaardigde van dr. Scholl uit Londen laten overkomen om te spreken over voetverzorging. Volksboekjes over ziekten waren de bijzonderste raadgever samen met de apotheker. Specialiteiten van geneesmiddelen waren nog zeldzaam. Ze maakten slechts 5 % uit van de omzet. Er bestonden al Fosterpillen tegen jeuk. Pinkpillen met ijzer, purgeerpillen Dupuis, poeder Escoufflaire voor astmalijders, Abdijsiroop tegen hoest en Pillen Dewit voor maag en nieren.

In 1923 beginnen de dokters met Aspirine Bayer, Veronal, Dial Famelsiroop met creosoot en Cachets Faivre.

In reactie hiertegen starten vele apothekers met huisspecialiteiten of specialiteiten. Sommigen zoals apotheker Vandenbussche brengen deze in de handel. Op de foto van zijn apotheek zien we duidelijk aan de deur een reclamepaneel voor «zijn bloedthee», het latere paradepaardje van zijn fabriek.

In zijn apotheek-drogisterij was er een zeer ruim aanbod ook van alle fotobeno-digheden (misschien wel omdat hij zelf een begaafd fotoamateur was). Interessant hiervoor is het reclameblad uit «De Menenaar» van 2 april 1920.

In 1926 ziet apotheker Vandenbussche het veel groter : hij zal een fabriek van specialiteiten oprichten. De apotheek wordt overgelaten aan apotheker Maenhout. Later door apotheker Buyse opgevolgd en nu in 1997 in handen van apotheker Blanckaert.

GROOT- EN
KLEINVERKOOP

In de Volksapotheek en Drogelij
L. VANDENBUSSCHE
Rijsselstraat 49 - rechtover de groote kerk
MEENEN
NIEUWE EN VOLLEDIGE INRICHTING
VOOR ALLE

PHOTOGRAPHIE

ARTIKELS

Chimieke produkten - revelateurs en fixeerbaden versterkingsbaden -
verzwakkingsbaden - kleurbaden en tonfixierbladen - Papier en postkaarten
voor daglicht en donkerkamer - Plaquen en films en filmpack in alle afme-
tingen - Appareils in alle soorten en grootten - Alle toebehooren voor
photographie zoals ramen, bakken, chassis enz...

Producten van de allerbeste merken
Depot der produkten van het huis GEVAERT

L. VANDENBUSSCHE
Apotheker - Meenen

Zuivere waren. Goede produkten.
Steeds in versche toestand

Prijzen zeer matig
en volgens tarief

uit: De Menenaar, 11 januari 1924

3. Het laboratorium Vandenbussche

Fabrieken zoals Bayer begonnen na de oorlog van 1914-18, specialiteiten op de markt te brengen.

In West-Vlaanderen voelden zich meerdere apothekers geroepen om hun huisspecialiteiten op de markt te brengen, zo ook apotheker Vandenbussche. Het ging om OTC-producten, vrij van medisch voorschrift.

Met zijn ondernemingsgeest en doorzettingsvermogen begon hij de fabricatie in een leegstaand gebouw aan de Kunstenstraat te Menen met 7 meisjes jonger dan 17 jaar in 1926.

Ze noemden het in Menen «Het Pillenkot».

Enkele jaren later verhuisde zijn «Pillenkot» naar «De Hoge Weg» in Menen.

Het labo werd uitgebreid. Er kwam een eigen drukkerij voor de wikkels en de bijsluiters. Een cartonnage-afdeling voor het vervaardigen van allerlei formaten dozen en doosjes. Ook een mandenvlechter werd aan het werk gezet; de medicamenten werden immers per spoor verzonden en werden eerst in dozen, dan in manden verpakt en dichtgenaaid met jutestof.

Zijn laxerende en bloedzuiverende thee «Het Klaverke» bleef het koninginnestuk in de verkoop. Het is een laxerende thee op basis van frangula, bermudagras, heemstwortel, bitterzoetsteeltjes en engelwortel. Hij maakte verder nog een ganse gamma van geneesmiddelen alsook van diergeneeskundige bereidingen. Zo was zijn «Windolie Vandenbussche» een stevige concurrent van «De Ware Windolie van Dadizele», een carminativum van een buurgemeente.

Zijn veterinaire producten waren zowel voor paard, koe, konijn als duiven. Om een idee te geven van het belang van de duivensport: reeds in 1907 vervoerden de Spoorwegen 850.000 reisduiven.

Apotheker Vandenbussche vervaardigde ook de gekende «vitessepillen» voor apotheker Ghesquière uit Ledegem.

In 1952 neemt apotheker Coussement het laboratorium over. Ondertussen waren ook al de eerste homeopathische geneesmiddelen in dit labo gemaakt.

In 1963 tellen we in het geneesmiddelenrepertorium nog 95 specialiteiten van dit labo.

In 1968 neemt apotheker Meere het labo over en fusioneert met Ecophar. In 1981 is er een fusie met ACA, een firma van apothekersmateriaal en drukwerk.

In 1986 vestigt het labo Vandenbussche zich te Wevelgem en in 1989 wordt de «Vandenbussche Therapeutica» overgenomen door Medgenix. Ondertussen is ACA opnieuw gestart en maakt Medgenix Benelux deel uit van de Franse groep Medipole.

WAAR NAARTOE ?

Waar naartoe als ge **MEDICAMENTEN** noodig hebt?

Waar naartoe met de recepten door uw geneesheer voorgeschreven?

Waar naartoe om gewetensvolle en spoedige bediening, zuivere en onvervalschte waren en aan matige prijzen?

Waar naartoe om breukbanden, spuiten en enouchoucartikels, roode pillen van Dupuis, wompakjes en wonntabletten, slijmpakjes, traanolie en emulsion, St-Jozessthe, alle soorten van kruiden en planten, muizen- en rattenvergift, purgeermiddelen van allen aard, witte snijf, tandpoeder, ontsmettingsstoffen, windolie en slaapsiroop, zalven, vaseline enz... ?

Waar naartoe om de beste **DROGERIJARTIKELS**, kleedervorff zonder weerga, kaas- en boterkluisel, bleekwater en bleekpoeder enz...?

Waar naartoe om de beste **SPECIALITEITEN** zooals «Borstpillen Vandenbussche, flesschen «Voor den hoest», «Bloedthé», speciaal geneesmiddel voor jeukel en schurft, zenuwpoeders voor hoofd- en tandpijn, fleschjes voor de eksterogen, borstsiroop voor groot en klein; speciale flesschen voor reumatische enz...?

Allen naar het huis

LEON VANDENBUSSCHE

Apotheker - scheikundige - drogist

Rijksstraat 53, rechtover de groote kerk, MEENEN

GEENE HOOFDPIJN MEER

genezen op 5 minuten met

Kochs antimigraine poeders

Onfeilbaar tegen alle zenuwziekten, schelle hoofdpijn, gejangheid op de zenuwen, nevralgies, migraine, slaaploosheid, ongemakken der strouwen, draaiingen en alle koortsachtige gestellenissen.

Te Meenen alleen te verkrijgen

Apothek VANDENBUSSCHE

rechtover de groote kerk

Rijksstraat 53, MEENEN

Bloedthé

Het beste zuiveringsmiddel tot nog toe gekend, samengesteld uit planten en kruiden.

Vernieuwt het bloed, geeft kracht en jeugd terug en ontdoet het lichaam tegen alle onzuiverheden.

Radikaal middel tegen opstopping, hoofddraaiingen, gal en slijmen, moeilijke spijsverteringen, braaklust, jicht, uitslag, spenen, vetziekten en algemeene ontstelingenissen.

Purgeert zacht
en
zonder krampen

Mag genomen worden
door
groot en klein

De Bloedthé is zoo aangenaam van smaak en geeft nooit geen buikpijn.

Wie een goede tisane wilt opschenken drinkte bloedthé.

Bloedthé is in roode pakken aan 80 centiem en alleen te verkrijgen

Apothek VANDENBUSSCHE

rechtover de groote kerk

Rijksstraat 53, MEENEN

Uit: De Meenenaar, 2 april 1920

Vlaamsche Collega's
steunt de leveranciers die in uw blad adverteeren.

Het oordeel van een buitenlander

Confraters.

Wilt ge weten hoe de inrichting van een Laboratorium voor verpakte geneesmiddelen beoordeeld wordt door een der meest vooraanstaande Apothekers van Holland, leest dan volgende passage getrokken uit het Hollandsche Pharmaceutisch weekblad van 8 Augustus j.l. pagina 764 :

« Wij hebben zulk een laboratorium bezocht n.l. van collega L. Vandebussche te Meenen, en gezien, wat de energie van één collega kan tot stand brengen. Wat deze bescheiden een Laboratorium noemt, is wel eene kleine fabriek, waar licht en lucht volop toegang hebben en waar de grootste zindelijkheid heerscht. Stukken carton zagen wij met rappe handen tot fleurige cartonnages verwerken : eigen drukpersen en letterzetterij leveren de diverse étiquettes, terwijl ook manden zelf gevlochten en pakkisten in elkaar getimmerd worden. Kortom, een klein groot-bedrijf. Dat de modernste toestellen op het gebied van pillen, suppositoria enz. niet ontbreken, spreekt vanzelf. Men mag over het gebruik van spécialité's denken, zooals men wil, doch nu deze vorm van geneesmiddel in België ingang heeft gevonden en het grootste deel van het inkomen van den apotheker uitmaakt, kunnen wij niet anders dan bewondering hebben voor hetgeen deze collega heeft opgebouwd. »

geteekend : V. VAN ITALLIE — Amsterdam.

Vlaamsche Collega's !

Alle commentaar na zulk een oordeel van zulk een bekend figuur zal wel overbodig zijn.

Daarom

Geef de voorkeur voor uwe Verpakte Geneesmiddelen aan de Laboratoria **VANDEBUSSCHE en C^e, Meenen**

- 1) De rijkste sortering van gespecialiseerde producten ;
- 2) met uwe firma
- 3) aan prijzen buiten alle concurrentie
- 4) in sierlijke verpakking
- 5) met tweetaligen tekst
- 6) in alle pharmaceutische vormen en wettelijke vereischen.

L. VANDENBUSSCHE, Apotheker.
Eigenaar en bestuurder der laboratoria

Vandaag worden nog steeds producten zoals «bloedthee Vandebussche» te Wevelgem gemaakt en na 71 jaar in de apotheek verkocht.

4. Apotheker Vandebussche overtuigd Vlaming bestuurslid van APC

Zijn Vlaams hart was sedert zijn humaniora bij priester-dichter Cyriel Verschaeve te Tielst nog groter geworden.

Toen apotheker Robert Mulier in 1922 voorzitter werd van de Association Pharmaceutique de Courtrai, de APC, werd apotheker Vandebussche secretaris. Zij ijverden voor het gebruik van de Vlaamse taal in de vereniging tegen de halstarrige houding van de NP of Nationale Pharmaceutique. In een brief van 18 april 1925 weigert de NP een Nederlandstalig verslag op te nemen. Apotheker Vandebussche dringt aan maar tevergeefs. In 1923 had het Journal de Pharmacie een broertje gekregen, nl. Het Pharmaceutisch Tijdschrift. Zelfs in de APC komt er onenigheid : een groep wil betalen voor de NP (Frans.); de andere voor de Vlaamse afdeling. Apotheker Vandebussche neemt ontslag. Zo ontstaat in 1928 te Kortrijk het AVK of de «Apothekers Vereniging van Kortrijk». Later komt daar bij «en omliggende».

Apotheker Vandebussche was ook lid van de West-Vlaamse die alle apothekers van de provincie verenigt.

Interessant te weten dat pas in 1923 de eerste Vlaamse universiteit (Gent) studies voor apothekers in het Nederlands organiseerde. In 1933 kwam er ook een «Weekblad de Algemene Apothekersvereniging» dat de beroepsbelangen van de apothekers behartigde. Ook hierin zal apotheker Vandebussche de pen hanteren.

5. Leon Vandebussche beheerder en stichter van Inter Nos

Inter Nos of de West-Vlaamse apothekerscoöperatieve voor geneesmiddelen werd gesticht op zondag 1 september 1924 te Izegem.

De apothekers waren misnoegd : ze waren te afhankelijk van de grote firma's. Er waren slechte telefoonverbindingen en leveringen. Er was de strijd tegen de dokters-cumuleerders en de verkoop in gewone winkels. Er was de strijd tegen de Franssprekende ACP.

Zo kwamen apotheker Depoorter uit Izegem, apotheker Vandebussche uit Meenen en apotheker Vandewalle uit Roeselare overeen een ontwerp van coöperatieve uit te werken. Ze wilden de socialiteiten (*) op grote schaal verdelen.

De eerste voorzitter van Inter Nos was apotheker Vandewalle. Apotheker Vandebussche was secretaris en apotheker Depoorter beheerder. Het eerste depot werd ingericht in het huis van apotheker Depoorter. De eerste belangrijke specialiteiten waren Bloedthee Vandebussche, de Windolie Vandewalle, de Dalila leverpillen en de nierpillen van apotheker Depoorter.

Apotheker Vandebussche zal secretaris van Inter Nos blijven tot in 1972. In 1962 schrijft hij een lijvig boek over de geschiedenis van Inter Nos.

Zijn besluit was : «De apothekers moeten vooral op zichzelf steunen en samenwerken in Inter Nos voor hun zelfbehoud.»

(*) Socialiteit : nieuwe benaming van een vorm van farmaceutische specialiteit vervaardigd om als strijdmiddel gebruikt te worden tegen specialiteiten allerhande voornamelijk deze welke in kranten aangekondigd werden. Bereiding die onder toezicht staat van een samenwerkende apothekersvereniging. Van Frankrijk overgenomen na de oorlog 1914-18 (Inter Nos 1924-62, redactie L.V., blz. 31-32).

In 1997 heeft Inter Nos een zakencijfer van meer dan 4 miljard BEF.

6. Apotheker Vandenbussche : de auteur

Hierin moeten wij onderscheid maken tussen zijn publicaties in tijdschriften en zijn boeken.

Eerst zijn publicaties in tijdschriften .

1. Pharmaceutisch Tijdschrift - Wekelijks bijblad

Wekelijks bijblad 1931

p. 137 Toepassing van de B. Pharmacopee IV op de bereiding en de verkoop van verpakte geneesmiddelen en pharmac-specialiteiten.

Wekelijks bijblad 1932

p. 197

en 200 Verkoop van geneesmiddelen in winkels.
Standpunt van collega Vandenbussche.

2. Weekblad der Algemeene Apothekersvereniging Tijdschrift voor beroepsbelangen

1933 p. 4 en verder : 32 bijdragen over de Belgische wetgeving op geneeskundige beroepen.

p. 8 Reclame voor de Laboratoria Vandenbussche & Co, Meenen.

p. 211/235/279/349/379 : Vlaamse apothekershumor.

p. 305/443/511/547 : Prijsvragen «Laboratorium Vandenbussche».

p. 387 Onwettige leveringen van geneesmiddelen door groothandelaars.

p. 483 Volksnamen in de apotheek.

1934 p. 209 Prijsvragen «Laboratorium Vandenbussche».

1935 p. 1 Beschouwingen bij het voorstel Coelst-Sinzot (cumul.)

p. 130 Over de cumul van dokter en apothekersambt.

p. 203 Mogen de dierenartsen in de stad geneesmiddelen afleveren ?

p. 251 Wat is er vereist om breukbanden te verkopen ?

p. 327 en verder : Wat dienen de apothekers te weten over het ambt van verpleegster en vroedvrouw ?

1936 p. 319 Proef van commentaar op de wetten der geneeskunst.

1937 p. 461 Historische uiteenzetting over de provinciale commissies en en de inspectie der apotheken.

1938 p. 120 Over reclame.

1939 p. 267 Over de overnamewaarde der apotheken.

1940 p. 362 Corporatisme en nieuwe orde.

p. 397 Idem met uitleg.

3. Het Apothekersblad

1943 p. 266 Opsomming voordrachten te Kortrijk.

Prof. em. P. Braeckman maakte dit overzicht van zijn boeken.

- 1933 **Pro Pharmacia**, Compendium de toutes les Données Pratiques de Pharmacie parues dans les quatorze années de Journal de Pharmacie de Belgique (1919-1932).
- 1936 **Proef van Commentaar op de Geneeskundige Wetgeving.**
- 1936 **Essai de Commentaire des Lois sur l'Art de Guérir.**
- 1938 **Pro Pharmacia, Deuxième Edition, Tweede Uitgave.**
Première Partie de Pro Pharmacia, Compendium de toutes les Données Pratiques de Pharmacie parues dans les Dix-neuf années de Journal de Pharmacie de Belgique (1919-1938).
- 1947 **Pro Pharmacia, Troisième Edition, Derde uitgave.**
Première Partie de Pro Pharmacia, Compendium de toutes les Données Pratiques de Pharmacie parue dans les Vingt-six années de Journal de Pharmacie de Belgique (1919-1947).
- 1955 **Onze Volkstaal voor Kruiden en Artsenijen.**
- 1958 **Commentaar op de Geneeskundige Wetgeving in België,**
gevolg van de Codificatie der volledig bijgewerkte, wettelijke en reglementaire bepalingen betreffende de uitoefening van de Artsenij-bereidkunde (Samen met P. Braeckman en R. Vekeman).
- 1958 **Commentaire de la Législation Pharmaceutique Belge,**
suivie de la Codification complète de mise à jour des Dispositions légales et réglementaires à l'exercice de la profession de pharmacien. (Samen met P. Braeckman en R. Vekeman).
- 1961 **Veterinaria et Vegetabilia,**
Usage des Plantes Médicinales
Précis de Pharmacie Vétérinaire
(Samen met A. Denoël en P. Braeckman).
- 1962 **Formulaire de Produits de Droguerie Moderne, Premier Volume,**
I. Les Produits Cosmétologiques
II. Les Produits Hygiéniques
- 1962 **Formulaire de Produits de Droguerie Moderne, Deuxième Volume,**
I. Les Produits Phytopharmaceutiques
II. Les Produits à usage Ménager.
- 1963 **Commentaar op de Farmaceutische Wetgeving in België, Derde uitgave.**
(Samen met P. Braeckman, A. Denoël en F. Top).
- 1963 **Commentaire de la Législation Pharmaceutique Belge,**
Troisième Edition
(Samen met A. Denoël en P. Braeckman).

- 1965 **Geneesmiddelen, Voedingsmiddelen en Volksgezondheid.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1966 **Kosmetologisch Formularium, Tweede Uitgave,**
Eerste band : - Schoonheidsmiddelen
- Hygiënische Huidmiddelen
Tweede band : - Dermopharmacie
(Samen met P. Braeckman).
- 1968 **Suppositoria,**
Eerste band : Nieuwe excipientia en Bereidingstechnieken
Tweede band : Magistraal suppositoria-formularium
(Samen met P. Braeckman).
- 1969 **Aanvullende Gegevens over de Geneesmiddelen van de Belgische Farmacopee, Vijfde Uitgave, Tweede Deel : Chemicalia.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1970 **Données Complémentaires sur les Médicaments de la Pharmacopée Belge, Cinquième Edition, Deuxième Volume : Chemicalia.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1970 **Aanvullende Gegevens over de Geneesmiddelen van de Belgische Farmacopee, Vijfde Uitgave, Derde Deel : Galencia en Pharmacognostica.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1971 **Keuze van Geneesmiddelen voor de Vrije Handverkoop.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1972 **Gebruik van Farmaceutische en Volkse Geneeskruiden, Tweede Uitgave ; Bijvoegsel «Homeopathische Geneesmiddelen».**
(Samen met P. Braeckman).
- 1972 **Usage des Plantes Médicinales Pharmaceutiques et Populaires, Deuxième Edition, Appendice «Les Médicaments Homéopathiques».**
(Samen met P. Braeckman).
- 1973 **Het Groot Kosmetologisch Handboek en Formularium, Derde Uitgave :**
- Schoonheidsmiddelen
- Hygiënische Middelen
(Samen met P. Braeckman).
- 1973 **Le Grand Manuel et Formulaire Cosmétologique, Troisième Edition :**
- Produits de Beauté
- Produits Hygiéniques
(Samen met P. Braeckman).
- 1973 **Ziekten en Remedies in de Volksgeneeskunde.**
(Samen met P. Braeckman en S. Top).
- 1974 **Farmaceutisch Diergeneeskundig Handboek.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1975 **Belang van de Dieetmiddelen in de Geneeskunde.**
(Samen met P. Braeckman).

- 1975 **Suppositoria in de Receptuur en de Handverkoop, Tweede Uitgave.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1976 **Historische Vergiftigingsdrama's in Europa van de oudheid tot op heden.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1976 **Praktische Aanvullingen op Belgische en Europese Farmacopee : Chemicalia (Tweede Uitgave).**
(B.F. V, Volumen II en Ph. Eur., Volumina I, II en III).
(Samen met P. Braeckman).
- 1977 **Homeopatisch Leerboek en Receptuur.**
(Samen met P. Braeckman).
- 1977 **Werking en Nevenwerkingen van Moderne Geneesmiddelen.**
(Samen met P. Braeckman).

7. Zijn christelijk engagement

Hij was voorzitter van het OCMW, het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn te Menen.

Hij was voorzitter van de Katholieke Aktie te Menen. In die functie becommentarieerde hij de pauselijke kerstboodschap van Paus Pius XII in 1943. Een lijvig boek bestemd voor de K.A. (niet uitgegeven).

Hij schreef een studie over bedrijfseconomie en coöperatisme : «Op de drempel van een nieuwe tijd» en «Wij lossen zelf het loonvraagstuk op». Reeds in 1946 stelde hij aan de arbeiders in zijn bedrijf een winstdeelname voor.

8. Besluit van deze studie

Wat apotheker Vandenbussche betekent voor de apothekers ?

Het antwoord is eenvoudig : zeer veel.

Hij heeft de apothekers dikwijls verweten dat ze te veel in hun hoekje bléven, te veel met kleine gewichten bezig waren en te bekrompen van geest (l'homme au petit poids, au petit endroit et au petit esprit).

Hij heeft de apothekers meermaals opgeroepen zich te weren met hun eigen middelen en wapens.

Op apotheker Vandenbussche past zeker de spreuk die ik vond op een Delftse apothekerskast : «Pietas, scientia, temperantia, vigilantia et studium ornant pharmacopaeum» vertaald «vroomheid, wetenschap, geduld, waakzaamheid en voortdurende studie sieren de apotheker.»

9. Bibliografie en bronnen

Professor dr. apr. L. Vandewiele.

Professor emeritus dr. Braeckman (Gent).

Mevrouw Trees Vandenbussche, Burg. Van den Bogaerdelaan 26, Izegem.

W. Desmet : Apotheker Leon Vandenbussche, ondernemer en auteur.

Uitgave Heemkundige Kring Menen, 19 jrg., 3 dec. 1995.

Gedenkboek AVK 1895-1995.

Inter Nos gedenkboek 1925-1962.

Farmaceutische tijdschriften.

Résumé

Il y a vingt et un an mourait Léon Vandenbussche, pharmacien, écrivain et industriel. Il était né à Werken (Fl. Occ.) le 28 décembre 1890. Après ses humanités à Tielt il obtint le diplôme de pharmacien à Louvain en 1918. L'année d'après il ouvre une pharmacie à Menin. Il remet son officine en 1926 et fonde les Laboratoires Vandenbussche, spécialités en gros.

Il prend sa retraite à 60 ans et va écrire de nombreux ouvrages sur des sujets pharmaceutiques. Son ouvrage le plus important demeure : «Noms populaires des plantes médicinales et des médicaments» paru pour la première fois en 1955.

En 1924 il est cofondateur d'Inter Nos, coopérative de pharmaciens. Il en restera le secrétaire jusqu'en 1972.

Il sera également secrétaire de l'APC, association pharmaceutique de Courtrai, président de la Commission d'Assistance Publique de Menin et dirigeant de la K.A. (Action Catholique) dans la même ville.

Il a toujours préconisé la défense des pharmaciens par leurs moyens propres.

Il décéda à Renaix en 1977.

Léon Vandenbussche illustre bien les paroles : «Science, piété, patience, vigilance, étude continue sont les fleurons du pharmacien.

Vandenbussche Leon Joseph, apotheker, fabrikant en auteur

Geboren te Werken op 28 december 1890 als zoon van Desiderius, molenaar en handelaar in meel, en Louise Louwagie, huisvrouw. Vandenbussche Leon Joseph was de dertiende telg uit een gezin van zestien. Gehuwd in 1918 met Adrienne Deleye uit Menen die hem drie dochters heeft geschonken. Overleden te Ronse op 7 oktober 1977.

Na de lagere school te Werken en de humaniorastudies aan het St.-Jozefscollege uit Tielt, waar hij twee jaar les kreeg van de priester-dichter C. Verschaeve, ging Vandenbussche studeren aan de Katholieke Universiteit van Leuven (KUL). De colleges werden in die tijd nog in het Frans gedoceerd.

Hij werd belet zijn stage te doen door het uitbreken van WO I. In plaats daarvan werd hij door de Duitsers aangesteld om in zijn dorp de geneeskundige dienst te organiseren. Werken was door de zogenaamde «Slag van de IJzer» afgezonderd van de rest van het land. In die harde tijden leerde hij de volksgeneeskunde toepassen. Na zijn stage bij Apr. Verheyen te Niel verwierf hij zijn diploma aan de KUL en in 1919 opende hij in de voormalige snoepwinkel van zijn schoonmoeder te Menen een apotheek-drogisterij.

Apr. Vandenbussche wist van aanpakken. In 1925 werd hij medeoprichter van Inter Nos, de West-Vlaamse coöperatieve apothekersvereniging.

Hij bleef hiervan de secretaris tot vijf jaar vóór zijn dood.

In 1926 liet hij zijn apotheek over aan Apr. Maenhout en stichtte in Menen een fabriek-groothandel, compleet met laboratorium waar hij zelf geneesmiddelen produceerde. Deze huisspecialiteiten konden zonder doktersvoorschrift verkregen worden. Zijn bestgekende producten waren de thee «Het klaverke» en de «Windolie van Vandenbussche». Daarbij kwam nog een compleet assortiment diergeneeskundige producten.

In 1963 waren er nog maar liefst 95 producten van «Vandenbussche Therapeutica» op de markt.

In 1952 nam Apr. Coussement de fabriek over. Ze kwam in 1968 in de handen van Apr. Meere. Later volgde er nog een fusie met Ecophar en in 1986 verhuisde het laboratorium naar Wevelgem. Vandaag heet het bedrijf Medgenix Benelux en

Rechtereule van de verpakingsaal.

het maakt deel uit van het Franse concern Medipole.

Het paradepaardje «Bloedthee Vandenbussche» wordt in 1997 nog steeds gemaakt te Wevelgem. Apr. Vandenbussche noemde het zelf «het beste zuiveringsmiddel uit planten en kruiden.» Het wordt bijna uitsluitend nog in West-Vlaanderen verkocht.

Apr. Vandenbussche hechte ook veel belang aan het verenigingsleven van apothekers. Hij was secretaris van de «Association pharmaceutique de Courtrai» van 1922 tot 1928.

Deze diepgelovige Vlaming was ook voorzitter van de «Katholieke Actie Menen» en van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW).

Als producent en fabrikant was hij ook

bekommerd om onderwerpen als het loonvraagstuk en bedrijfsorganisatie.

Hij hanteerde vlot beide landstalen en publiceerde vele boeken in beide talen. We beperken ons hier tot de bijzonderste titels.

- «Proef van commentaar op de geneeskundige wetgeving» (1936).
- «Onze volkstaal voor kruiden en artsenijen» (1955).
- «Veterinaria en vegetabilia» (1961), met prof. A. Denoel en P. Braeckman.
- «Geneesmiddelen, voedingsmiddelen en volksgezondheid» (1965), met P. Braeckman.
- «Kosmetologisch formularium» (1966), met P. Braeckman.
- «Aanvullende gegevens over de geneesmiddelen van de Belgische Ph.C.» (1970), met P. Braeckman.
- «Ziekten en remedies in de volksgeneeskunde» (1973), met P. Braeckman en F. Top.

Al deze boeken zijn in eigen beheer uitgegeven.

De geschiedenis van zijn vak boeide hem ook zeer sterk. Daarover publiceerde hij in 1976 een boek met als titel «Historische vergiftigingsdrama's in Europa van de Oudheid tot op heden» (uitg. Patria, Staden).

Apr. Vandenbussche had een boeiend en rijk gevuld leven ten dienste van de medemens en zijn collega's. Op zijn doodsprentje staat de leuze «Contra Vim Mortis Nulla Medimenta In Hortis».

Op het fronton van een Delftse apotheekest staat de spreuk «Pietas, Scientia, Temperantia, Vigilantia Et Studium Ornant Pharmacopaeum». We kunnen gerust stellen dat deze spreuk van toepassing is op Apr. Vandenbussche.

BIBLIOGRAFIE

- (1) Desmet W., «Apotheker Leon Vandenbussche, ondernemer en auteur», Heemkundige kring Menen 19/3 (1995).
- (2) Vandenbussche L., «Gedenkboek Inter Nos cv 1925-1962», uitgegeven in eigen beheer.
- (3) Apothekers Vereniging Kortrijk en omliggende (AVK), «100 jaar AVK, 1895-1995», (1995) uitgegeven in eigen beheer.

Apr. Leupe Hugo.
Oostrozebekestraat 37.
8760 Meulebeke.

EN SOUVENIR DE JEAN COPIN

Pierre Julien

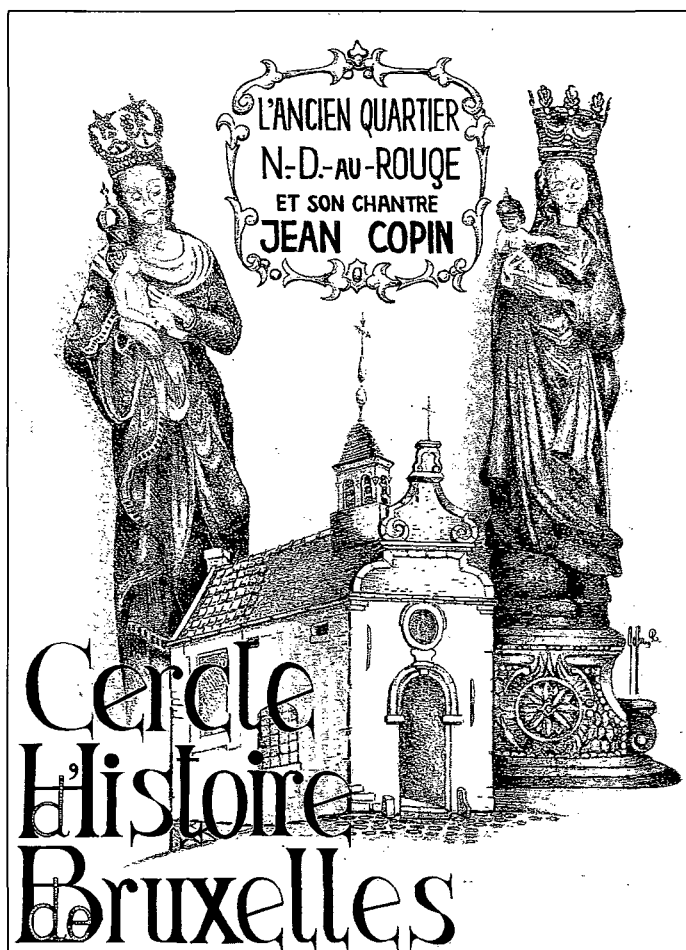
Seuls sans doute les plus anciens membres du Cercle Benelux ont connu le pharmacien bruxellois Jean Copin (1919-1985). C'était un personnage original et attachant, dévoué à son quartier de Notre-Dame-au-Rouge, sur lequel selon Henri Sempo et Marion Lemesre, son souvenir plane encore. A preuve d'ailleurs l'hommage que le Cercle l'Histoire de Bruxelles (1) lui a rendu en lui dédiant une exposition tenue à l'Hôtel de ville de Bruxelles du 9 au 30 janvier dernier : *L'ancien quartier N.-D.-au-Rouge et son chantre Jean Copin*.

La brochure publiée à cette occasion sous ce même titre (2) s'ouvre sur une notice à sa mémoire. Né à Charleroi le 21 avril 1919, diplômé de l'U.C.L. en 1941, Jean Copin reprend en 1943, à l'angle des rues de Cureghem et d'Anderlecht, la Pharmacie économique de M. Noël. Quarante ans durant, il va vivre en symbiose avec ce quartier populaire et cœur à cœur avec ses habitants, souvent de condition très modeste, qui trouvaient auprès de lui, j'en ai été le témoin, une exceptionnelle capacité d'accueil.

Oserai-je avouer que son officine n'était pas un modèle d'ordre et était bien loin d'offrir l'aspect aseptisé qui est aujourd'hui de mise ? Elle partageait un certain caractère de capharnaüm avec les pièces d'habitation. Dans l'escalier déjà, pendaient aux murs, «à différentes hauteurs, de vieilles plaques de rues du vieux Bruxelles, des masques d'hommes célèbres, quelques tableaux de peintres connus, des encadrements en couleur contenant chacun une collection de soldats de régiments dissous, entourés de leurs supérieurs dans les uniformes de l'époque ; des pipes de genre ancien, dont certaines étaient somptueuses de formes et en toutes matières ; des pipes de nos ancêtres et quelques objets hétéroclites et insolites complétaient cet ensemble formant une espèce de kaléidoscope géant.»

A ce témoignage oculaire les auteurs de la brochure ajoutent le leur : dans les pièces, «au plafond pendaient des marionnettes ; sur les murs il y avait des tableaux, des estampes, des lithographies, etc. et, contre les fenêtres, des vitraux multicolores. Les appuis de fenêtre, les meubles, les tables, les chaises étaient encombrés de pots à bière, de soldats de plomb, de boîtes à musique, de fardes débordant de documents. Des vitrines renfermaient des collections de timbres-poste, des pièces numismatiques, des médailles, des pipes sculptées, des prix de tir, d'anciens pots de pharmacie, etc.»

Des prix de tir ? C'est que, parmi les nombreuses associations dont il était membre, Jean Copin portait un attachement particulier aux guildes d'arbalétriers et d'archers – un art qu'il pratiquait et sur lequel il était intarissable. «Dès 1942, il assiste aux réunions du Grand Serment Royal de Saint-Georges des Arbalétriers

(1) 22, cité du Sureau, 1000 Bruxelles ; président : Henri Sempo.

(2) 62 p., 29,5 x 31 cm, nombr. ill.

de Bruxelles, dont il devient vice-président et roy en 1952, 1954, 1957 et 1960. En 1964, il est sacré roy des archers de la Guilde de Saint-Sébastien de Bruxelles et en 1970 roy du tir à l'arbalète de la Guilde de Louvain «Help U zelf».

Inlassable zélateur et animateur de son quartier, Jean Copin rédigea chaque année de 1950 à 1973 le livret-programme publié à l'occasion de la kermesse locale ; il s'y fait le chroniqueur de la vie du quartier et y engrange quantité de renseignements historiques. Organisateur de nombreuses expositions, il a publié en 1954 le catalogue d'une *Exposition de pipes* et consacré plusieurs publications aux œuvres d'artistes contemporains et de maîtres anciens. Il est l'auteur, avec Jean d'Osta, d'une «monumentale» histoire du Manneken-Pis (1955) et, avec Edmond Macoir, d'un *Essai de bibliographie du hanneton*.

Membre du Cercle Benelux, aux réunions duquel il a toutefois cessé de participer vers 1975, il a donné à son *Bulletin* plusieurs articles (3) :

Un précurseur de la Société d'Histoire de la Pharmacie, le pharmacien archéologue Désiré-Alexandre-Henri Van Bastelaer (n° 27, oct. 1961).
Un bouquinant sur Tournai (n° 30, oct. 1962).
La pharmacie à la fin du XVIIIème siècle (n° 36, juin 1966).
La pharmacie en Belgique de 1800 à 1835 (n° 40, nov. 1968).
Considérations sur l'Iris (n° 44, févr. 1972).

Ces deux dernières études sont particulièrement fournies : 40 et 30 pages respectivement.

L'exposition de Bruxelles faisait place à divers souvenirs de Jean Copin, comme des diplômes d'archer et d'arbalétrier, des photos de sa vie professionnelle, des publications issues de sa plume, une arbalète à balancier et une flèche pour arbalète-perche lui ayant appartenu. Et dans la plaquette d'accompagnement sont reproduites une huitaine de photos le représentant ou montrant sa pharmacie.

Homme de cœur et homme de passion, homme de science et de conscience, Jean Copin est de ceux qui avec désintéressement et modestie ont, à leur niveau, profondément honoré la profession pharmaceutique.

Pierre Julien,
Paris.

(3) J'en dois la liste à Bernard Mattelaer, que je remercie d'avoir effectué ce dépouillement du *Bulletin*.

LA PARTICIPATION PHARMACEUTIQUE BELGE A L'EXPOSITION INTERNATIONALE DE L'EST DE LA FRANCE A NANCY EN 1909

I. Parfait et P. Labrude

Historique succinct et organisation de l'Exposition

L'idée d'une exposition régionale fut soumise à la municipalité de Nancy en 1902, mais il fallut attendre 1909 pour voir sa réalisation. Face à l'Allemagne victorieuse en 1870 et industrielle, la France prospère du début du XXe siècle voulait montrer à ses citoyens et à ses voisins les résultats de ses efforts. Cela était vrai pour la Lorraine industrielle, universitaire, artistique (*l'Ecole de Nancy*)...

L'exposition se voulait initialement régionale et inter-régionale, mais il fut décidé d'accepter le concours d'exposants étrangers à la région et à la France s'ils apportaient des productions qui leur étaient complémentaires. L'exposition devenue internationale réunira 2.193 exposants en comptant les collectivités et 180.000 mètres carrés de présentations. Elle ouvrit ses portes le 1er mai 1909 et fut inaugurée le 20 juin. A sa fermeture, six mois plus tard, le chiffre des entrées était de 2.140.372...

Parmi les différents «palais», celui des «arts libéraux» abritait notamment la chimie, la pharmacie et l'enseignement. Le groupe IX, des industries chimiques, comptait la classe 42, les produits chimiques et les appareils et instruments de laboratoire, et la classe 45, la pharmacie. Le jury de cette classe était présidé par le Professeur Godfrin, directeur de l'Ecole supérieure de pharmacie de Nancy.

La participation belge (1, 2, 3, 4)

Dans la classe 42, il convient de mentionner la Société Solvay et Compagnie, implantée depuis 1872-1874 à Dombasle-sur-Meurthe, à quelques kilomètres de Nancy, où elle est encore de nos jours. La société exposait des produits chimiques : son produit principal le carbonate de soude, et ses dérivés, notamment la soude caustique, des sels sodiques dont le bicarbonate. L'usine fabriquait également du sel (chlorure de sodium), du chlorure de calcium et de l'ammoniaque. Elle présentait aussi des maquettes, des plans, des vues, des tableaux et des brochures se rapportant à l'industrie de la soude et à ses fabrications annexes.

Dans le domaine de la pharmacie, les exposants belges s'étaient réunis, en vue de l'exposition, en un seul ensemble représenté à son comité par M. Derne-

*Le palais des arts libéraux
(carte postale ancienne)*

ville, pharmacien à Bruxelles. Cet ensemble comptait des pharmaciens individuels, des associations, des fédérations, des syndicats et des sociétés anonymes, en tout dix-sept «associés» si on compte deux fois le syndicat et la réglementation «Electa». La liste en est donnée ci-après par ordre alphabétique, avec la nature des produits exposés telle que l'indiquent les documents archivés :

- Consortium des pharmaciens belges : objets de pansements ;
- Deleu, de Bruges : spécialités pharmaceutiques ;
- Derneville, de Bruxelles : caisse de secours, ampoules, capsules et perles ;
- Fédération belge des unions professionnelles, de Bruxelles : spécialités pharmaceutiques ;
- Govaerts (lieu inconnu) : sirops de fruits pharmaceutiques ;
- Janssens, de Liège : préparations chimiques et réactifs ;
- Jonas, de Bruxelles : spécialités pharmaceutiques et plans de pharmacies ;
- Laboratoire Optima, de Bruxelles : parotidine, ampoules ;
- La Nutricia, de Laeken : préparations hygiéniques pour l'alimentation des nourrissons ;
- Proot, de Bruxelles : spécialités pharmaceutiques ;
- Staes, de Bruxelles (secrétaire de la participation belge) : produits chimiques et pharmaceutiques ;
- Syndicat pharmaceutique et réglementation belge «Electa», de Bruxelles : préparations et spécialités pharmaceutiques.
- Syndicat pharmaceutique «Flandria», de Gand : préparations pharmaceutiques et pansements ;
- Verhaegen, de Bruxelles (laboratoire d'analyses, d'essais, de recherches chimiques, et de vente de spécialités vétérinaires) : spécialités ;
- Wanderwoode, de Bruxelles : préparations pharmaceutiques.

Il est dommage que les questionnaires destinés au jury et qui figurent dans les archives de l'Exposition à Nancy, ne fassent le plus souvent mention que de termes génériques comme : *préparations, spécialités, produits*,... ce qui empêche toute connaissance précise des médicaments, principes actifs ou formes pharmaceutiques exposés. On notera que cette participation belge était importante et surtout bruxelloise. On observera aussi que le mot *spécialité* apparaît à plusieurs reprises, ce qui montre que la pharmacie était entrée dans l'ère industrielle...

La Belgique présenta aussi une Collectivité de la presse belge avec une importante série de revues traitant de pharmacie :

- Annales de la pharmacie de Louvain ;
- Bulletin de l'Association générale de pharmacie ;
- Bulletin de l'Association pharmaceutique de la province de Liège ;
- Bulletin de la Société royale de pharmacie ;
- Bulletin de l'Union pharmaceutique de Charleroi ;
- Journal de la pharmacie d'Anvers ;
- Officine (d'Anderlecht) ;
- Revue pharmaceutique des Flandres (de Gand).

Les récompenses

En ce début du XXe siècle, les récompenses décernées aux nombreuses expositions étaient d'une grande importance pour les exposants car leurs dessins seraient ensuite apposés sur les papiers à en-tête des établissements récompensés et participeraient donc à leur publicité. Le nombre des prix décerné à Nancy était, de ce fait, élevé.

Dans le groupe IX, pour la Belgique, Derneville, Jonas et Solvay étaient hors concours. Un grand prix fut attribué à la Collectivité de la presse, à la Fédération des unions professionnelles, à la Nationale pharmaceutique et à la Réglementation, système Electa. Janssens, Proot et les deux syndicats Electa et Flandria reçurent un diplôme d'honneur. Une médaille d'argent récompensa Govaerts, Verhaegen et Wanderwoode. Enfin, dans le groupe XIV (Economie sociale, hygiène, assistance), le Bulletin pharmaceutique des Flandres et Solvay se virent attribuer un grand prix.

Conclusion

L'Exposition internationale de l'Est de la France à Nancy, en 1909, fut un succès auquel contribua activement, tant qualitativement que quantitativement, la pharmacie belge. Cette contribution fut appréciée, comme en témoignent les nombreuses récompenses reçues par les exposants belges. Il nous a semblé que cette participation méritait d'être rappelée, quatre-vingt dix années plus tard, alors que Nancy célèbre le centenaire de l'*Ecole de Nancy* (5).

Bibliographie

- (1) Archives communales de Nancy, l'Exposition, série R2, en particulier (f1) 15, (f1) 22 et (f2) 10.
- (2) Revue générale de l'Exposition de Nancy 1909 et palmarès de la Société industrielle de l'Est. Nancy, Pierson, 1910, 625 pages.
- (3) Lafitte L., Rapport général sur l'Exposition internationale de l'Est de la France, Nancy 1909. Nancy, Berger-Levrault, 1912, 932 pages.
- (4) Parfait I., La pharmacie à l'Exposition internationale de l'Est de la France, Nancy 1909. Thèse de diplôme d'Etat de docteur en pharmacie, Université Henri Poincaré-Nancy 1, 17 décembre 1998, 232 pages.
- (5) Labrude P., Promenade pharmaceutique à Nancy et à Commercy à l'occasion des manifestations du centenaire de l'Ecole de Nancy. Bull. Cercle Bénélux d'histoire de la pharmacie, 1998 ; (95) : 11-20.

Résumé

En 1909, Nancy organisa une exposition internationale qui accueillit plus de 2.000 exposants et reçut plus de 2.000.000 de visiteurs en six mois. L'exposition comprenait de nombreuses présentations de produits chimiques et pharmaceutiques. La participation des pharmaciens belges, individuellement ou au travers de collectivités professionnelles, fut importante, tant en ce qui concerne les produits et médicaments exposés que les revues pharmaceutiques. Cette participation fut appréciée, comme en témoignent les nombreuses récompenses reçues par les pharmaciens belges.

Docteur Isabelle Parfait et
professeur Pierre Labrude
Faculté de pharmacie,
BP 403, F-54001 Nancy Cedex

PERIKELEN BIJ DE DETERMINATIE VAN EEN MAJOLIKA

L. De Causmaecker

Siciliaanse Albarello : Sciacca rond 1480.
getekend : Nicolo lo Sciuto.

Onze aandacht convergeert thans naar een apothekerspot met quadrupel brandpunt van belangstelling : donateur apotheker dr. A. Couvreur, professor dr. Castille-herdenking, de Albert Couvreur-zaal in het farmaceutisch instituut van de Katholieke Universiteit te Leuven waar zich de majolika bevond en bij de taalsplitsing naar de expositiezaal in de Université Catholique de Louvain in Sint-Pieters-Woluwe werd overgebracht, de albarello in het middelpunt van dit traktaat.

In het tijdschrift Info-Farmaleuven IV/'98 verscheen een oproep om, in het vooruitzicht van de prof. Castille-herdenking bij de virtueel 100ste verjaardag, getuigenissen aan te brengen. Hierop werd vanuit de Beneluxkring met een beknopt bericht geantwoord, dat we nu omwille van de talrijke farmaco-historische raakpunten in extenso willen uiteenzetten.

Apotheker dr. Albert Couvreur (1887-1955) was van bij het ontstaan lid van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux. In 1952 werd hij tot vice-voorzitter benoemd, in hetzelfde jaar dat hij aan de Universiteit van Straatsburg de titel van doctor in de Pharmacie behaalde met als thesis : «La pharmacie et la thérapeutique au XVIIIe siècle». Hij was toen 65 jaar. Reeds had hij het inzicht en de wens uitdrukkelijk geuit om zijn verzameling farmaceutica aan het farmaceutisch instituut van K.U.L. over te maken, wat dan ook prompt na het overlijden geschiedde. De universiteit stelde een zaal ter beschikking die dan ook naar de naam van de schenker mocht genoemd worden.

Professor Castille talmde toen niet om de verzameling zeldzame boeken te catalogeren en sprak daarenboven het verlangen uit : «Bijge staan en voorgelicht door bevoegde confraters zullen we wellicht ooit in staat zijn de inventaris aan te bieden van de prachtige verzameling apothekerspotten. Deze verwachting klinkt nu wel te optimistisch, ja zelfs illusoir.

Op verscheidene tijdstippen werden er pogingen gewaagd ter identificatie. Veruit de mooiste pot van de verzameling was een polychrome albarello en die werd meerdere malen met een nieuwe toeschrijving gereïncarneerd. In 1973 bij het 50-jarig bestaan van Pharmalova werd hij, voornamelijk op grond van het typisch vroeg versieringselement 'foglia gotica' en het kleurenpalet 'sui generis' als Faënza, circa 1520, aangeduid. In 1979 bij de taalsplitsing kwam de verzameling terecht bij Franstalige U.C.L. te Sint-Pieters-Woluwe en opnieuw werd de collectie gerepertorieerd door apr. Degand met kunsthistorica mevr. Colyn-De Valckeneer. In 1993 bij een bezoek van de tentoonstellingszaal van U.C.L. werd door ons gesuggereerd op gezag van dr. Ragona met het uitgebreid standaardwerk 'La

Maiolica Siciliana' de toewijzing blindelings over te nemen van een identieke albarello die erin voorkwam : Trapani eind XVIe, hoe hoogst onwaarschijnlijk die attributie mocht lijken.

De talrijke disparate pogingen tijdens de verlopen 40 jaar ondernomen om de collectiestukken te determineren lijken op het stellen van een diagnose gesteund op symptomen zonder toegang tot het oorzakelijk verband. Hoewel we in dat opzicht moeten toegeven dat het geheimnisvolle karakter van de apothekerspot diametraal staat tegenover de beschikbaarheid van minutieuze gegevens bij het redigeren van een boekencatalogus. Het staat buiten kijf dat het toewijzen van een kunstvoorwerp steeds een hachelijke zaak is. Het kind moet steeds kost wat kost een naam krijgen. Het gevaar schuilt erin dat men wensen voor werkelijkheid gaat nemen. Men kan niet kritisch genoeg zijn en het oordeel met argumenten omkleden. Te goeder trouw zelfs riskeert men soms foute gegevens aan gezaghebbende auteurs te ontleen. Zo is de belangrijke serie apothekerspotten 'Colonna-Orsini' decennia lang als 'Faënza' bestempeld geworden tot wanneer in Castelli een schervenput aangetroffen werd waarmee het bewijs geleverd werd dat naar deze herkomst moest verwezen worden.

Het gezegde 'gissen doet missen' werd ook hier bij de te bespreken albarello door een uitzonderlijk toeval bevestigd. Het lichten van de tip van de tijds-luier deed al de vroegere bevindingen als een kaartenhuisje ineensstorten. Doch al die inspanningen waren niet tevergeefs. Zonder de achtergelaten sterke indruk van de geviseerde albarello had er nooit ofte nimmer de confrontatie plaats gevonden met de publicatie in het Italiaans vaktijdschrift "Ceramica Antica" - Nr. 10, Jg. '94 - van het artikel "I reperti ceramici della chiesa di Santa Margherita in Sciacca". Die aardewerkvondsten waren niet alleen van belang voor de geschiedenis van het eiland maar vooral om te vernemen dat er in Sciacca, stad op de zuid-west-kust van Sicilië, een diepgewortelde traditie van majolikavervaardiging in vorige eeuwen bestond.

Voorheen was men nog steeds van mening dat vroeg Siciliaans aardewerk rustiek en zeer grof zou geweest zijn. Met de opgravingen werd die zienswijze ingrijpend gewijzigd. De Siciliaanse majolika blijken van hoog niveau op artistiek gebied gepaard met technische vaardigheid.

Bij een grondige opknapbeurt in de Santa Margheritakerk te Sciacca werd bij delvingswerken een massa verbrijzelde tegels aangetroffen afkomstig van een bevoering die gesloopt was en ter plaatse als afbraak in de kuil was gestort. Voor de nieuwe betegeling werd in de archieven de akte gevonden waarbij door Antonio Scoma en Pietro Francavilla 2000 tegels werden geleverd in 1496. Als decoratieve elementen vertonen ze dezelfde motieven met de overeenkomstige kleurgeving. De vroegste tegels hadden hier dus als voorbeeld gediend.

Dat verschijnsel is wel eigenaardig, bevreemdend zelfs. Het doet een vermoeden rijzen dat er omstandigheden achter schuilgaan die door vorsen tot opheldering kunnen geraken. Bij nader toezien intrigeren er twee tegeltypen. Een met een wapenschild, een ander met een gepersonaliseerde vrouwenschets. En

Siciliaanse Albarello : Sciacca rond 1480.
getekend : Nicolo lo Sciuto.

wat blijken zal, beiden hebben met elkaar uitstaans. De heraldiektegel (fig. 1) verwijst met de 4 palen naar het Huis van Aragon. Hiervan zijn er 112 tegels geteld. Er moet aan herinnerd worden dat voor de eenmaking van Spanje door Ferdinand de Katholieke en Isabella van Castilië, Aragon heerste over Sicilië met tegeltype met het karakteristieke vrouwenportret (fig. 2) waarvan er 69 werden geteld verwijst voorzeker naar populariteit waarvan die persoon in het verleden genoot. De connectie zal niet ver te zoeken zijn.

In 1342 werd de kerk Santa Margherita gesticht door een weldoener van adellijken bloede, in haar wapenschild stonden de 4 palen : prinses Eleonora van Aragon (†1405). Haar marmeren buste (fig. 3) werd door de toenmalige Francesco Laurana gebeiteld, het wordt aanzien als het mooiste beeld dat zich in de Galleria Regionale della Sicilia te Palermo bevindt. Een gelijkaardig beeld van dezelfde kunstenaar treft men aan in het Musée Jacquemard-André te Parijs.

Als kroongetuige vermelden we nog een albarello (fig. 4, 5) uit dezelfde pottenbakkerswerkplaats in de verzameling dr. Chiamonte Bordonao te Palermo. Deze apothekerspot vertoont een identieke vrouwenbuste ; in de laat XVe eeuwse stijl 'Italo-moresco' genaamd, treft men er het sierlijke gotisch irisblad aan (foglia gotica accartochiata), het pauwenverenmotief (penne di pavone) de granaatappel (melograno) en de overdadige 'horror vacui' versiering. Daarenboven is deze majolika getekend : Nicola lo Sciuto). De herkomst is derhalve : Sicilië, Sciacca, circa 1480.

Het is onmiskenbaar dat ook hier erkentelijkheid voor genoten weldaden en dankbaarheid van de plaatselijke bevolking tegenover hun weldoener in deze majolika tot uiting is gekomen.

Het uitzonderlijk samentreffen van de archeologische vondst met meerdere vergelijkbare elementen in de kunsthistorische confrontatie is dermate intrigerend dat de kans tot publiceren niet onbenut mocht gelaten worden, temeer daar de conforme albarello in de Couvreur-schenking bij zijn identificatie op illustere wijze de wens in vervulling deed gaan op de eeuwfeestverjaardag van professor dr. A. Castille, zaliger gedachtenis.

Apr. L. De Causmaecker
Gasstraat 35A
9160 Lokeren

VERSLAG VOORJAARSCONGRES IN POPERINGE 24 EN 25 APRIL 1999

Guy Gilijs

Zeven Vlaamse sprekers hebben zich spontaan aangemeld voor dit congres in de afgelegen Westhoek. Niettegenstaande de voor velen grote reisafstand, vond een zestigtal belangstellenden de weg naar dit lieflijke stadje.

Na inschrijving in het stadhuis, bezochten we samen het Hoppenmuseum. Een innemende gids vertelde gedurende een uur met zoveel kennis van zaken over de hop en zijn geschiedenis, dat de bezoekers als het ware met tegenzin naar de gotische vergaderzaal van het stadhuis terugkeerden. Als eerste sprak prof. dr. De Backer over «De farmacie in de Westhoek tijdens het Ancien Régime». Uit schuldbrieven, stadsrekeningen, archieven en poortersboeken wist hij weer onuitgegeven interessante gegevens te ontdekken. Vooraleer van een lekkere tas koffie te kunnen genieten maakte collega H. Leupe ons wegwijs in de «Ikonoografie van O.-L.-Vrouw in de Apotheek.» Aan de hand van vijftig dia's verklaarde hij ons de verschillende types Maria-beelden die voorkomen in de apotheek of afgebeeld staan op apothekerspotten.

Collega De Munck belichtte na de pauze een eminent Antwerps apotheker en auteur : Bernardin Van Bauwel. Een kleurrijke en veelzijdig fulminant persoon, die vooral de farmacie in de zeevaart op orde stelde. Met een sneltreinvaart en een buitengewone kennis van zaken hield dr. apr. Van Den Heede ons geboeid met zijn overzicht met «Giftige paddestoelen in/en de apotheek».

In Gasthof «De Kring» werd het aperitief aangeboden, gevolgd door een uitstekend diner van streekgerechten.

In de gotische zaal van het stadhuis stond prof. dr. em. A. Kint (dermatoloog) de zondagmorgen om half tien reeds klaar om met dia's «dermatologische aandoeningen op schilderijen» te belichten. Een merkwaardige uiteenzetting die ons schilderijen voorwaar meer gedetailleerd zal leren bekijken. De plaatselijke wetenschapshistoricus R.A. Blondeau sprak daarna op indringende wijze over de «Hop in de Farmacie». Om de lezingen van dit weekend af te sluiten meldde dr. apr. L. Vandewiele in een korte toespraak dat «er eindelijk een apotheker in de hemel» is. Een Spaanse apothekeres werd onlangs zalig verklaard, zodat ook ons beroep (naast onder andere geneesheren en advocaten) over een heilige zal kunnen spreken.

De heer burgemeester van Poperinge die ons zo gul het gebruik van het stadhuis had aangeboden, was persoonlijk aanwezig op de receptie met Hommelbier vanwege de stad Poperinge. Terecht werd een woord van dank uitgesproken en een kleine herinnering door de Kring overhandigd. De lunch in Gasthof «De Kring» bestond weer helemaal uit streekgerechten, geselecteerd door de organisator van dit weekend Tillo Geldof en zijn echtgenote. Hij had zelfs voor een herinneringssteentje gezorgd ! In naam van alle aanwezigen, een grote dank en een dikke proficiat voor dit uitmuntende congres.

De meesten genoten nog van een werkelijk uitzonderlijk bezoek aan het Talbot House : een echte thuis voor de Britse soldaten tijdens de eerste wereldoorlog. Het groeide later al vlug uit tot een fascinerend socio-cultureel centrum, een «alternatief» ontspanningsoord in het nogal liederlijke Poperinge.

Guy Gilijs.

COMPTE RENDU DU CONGRES A POPERINGE

LE 24 ET 25 AVRIL 1999

Guy Gilijs

Sept conférenciers flamands s'étaient présentés spontanément pour ce congrès en un endroit écarté : le Sud-Ouest de la Belgique. Malgré le long trajet, une soixantaine d'intéressés s'était dirigée vers cette ville mignonne.

Après l'enregistrement à l'hôtel de ville, nous visitâmes le musée du houblon. Un guide captivant, en connaissance de cause, nous entretenit pendant une heure concernant le houblon et sa documentation historique, de façon que les visiteurs à contrecœur rebroussèrent chemin vers la salle gothique de l'hôtel de ville. Le premier conférencier, le prof. dr. C. De Backer traita de «La pharmacie régionale (Westhoek) pendant l'Ancien Régime.» Les lettres créancières de dette, les comptes de gestion de la ville, les archives, lui avaient révélé, comme d'autres fois, maintes données inédites.

Avant d'aller prendre une tasse de café, notre collègue H. Leupe nous entretenit de l'iconographie de Notre-Dame en pharmacie. Moyennant une cinquantaine de diapositives il commenta les divers types d'effigie de Sainte Marie qu'on rencontre en pharmacie ou sur les faïence pharmaceutiques.

Après la pause-café notre confrère G. De Munck donna un exposé à propos d'un éminent auteur et pharmacien d'Anvers : Bernardin Van Bauwel, un personnage, haut en couleur, universel, entreprennant, qui mit de l'ordre dans la pharmacie maritime.

D'une allure fougueuse le dr. pharmacien M. Van Den Heede, érudit accompli, nous captiva avec son exposé «Les Champignons Vénéneux en Pharmacie».

Au restaurant 'Le Cercle' l'apéritif nous était offert. Un diner typique de mets régionaux nous agrémenta.

Dimanche matin vers 9h30 le prof. dr. em. A. Kint nous émerveilla avec une série de diapositives «Dépistage d'Affections Dermatologiques dans des chefs d'œuvre de l'art pictural». Ce récit détaillé nous incitera dorénavant, à regarder fongiquement les tableaux.

L'historien des sciences, Mr. R.A. Blondeau, dont la région lui tient à cœur disserta avec ferveur : L'houblon dans la Pharmacie.

Pour clôturer la séance, le dr. phn. L. Vandewiele nous révéla succinctement : «Un pharmacien, enfin, réside au Ciel». Car une pharmacienne Espagnole a été canonisée naguère. Notre profession pourra sa vanter désormais d'avoir une sainte, comme c'est le cas des médecins et des avocats, comme interlocuteur dans l'au-delà.

La maire de Poperinge nous ayant accordé la disponibilité de l'hôtel de ville pour notre assemblée, honorait de sa présence la réception imprégnée de la sève écumante houblonnière «Hommelbier». Des paroles de remerciement, à juste titre, lui étaient adressées par notre président, confirmées par une attention délicate.

Ce fut l'heure du lunch au «Cercle». Le menu sélectionné par l'organisateur Tillo Geldof et son épouse humait le goût du terroir. Pour ancrer le souvenir il nous régala d'un carreau en terre cuite. Au nom de ceux qui étaient présent, un grand merci et chaleureuses félicitations pour ce congrès excellent. La plupart des congressistes jouirent de la visite au Talbot House, un vrai foyer pour les soldats Britanniques, dans une ville licenciée, à la première guerre mondiale, devenu actuellement un centre socio-culturel fascinant.

Trad. L.D.C.

BOEKBESPREKINGEN - PRESENTATIONS D'OUVRAGE

François LEDERMAN - Claude ZEROBIN

Mercurius et Galenus

Wirtschaftliche Aspekte und Taxwesen in der Vergangenheit der Pharmazie

Economie et taxes de médicaments dans la pharmacie du passé

Publication van de Société suisse d'histoire de la pharmacie.

Volume 17 - 1998 - ISBN 3-9520758-4-1 - geen foto's - 15 x 22,5 cm - 142 blz.

Guy Giliás

In de Duitse en de Franse taal behandelen acht auteurs het onderwerp van de economie en de taksen van geneesmiddelen in het verleden.

Na een inleiding van François Lederman over die documenten met zoveel facetten met betrekking tot de taksen van de geneesmiddelen, stelt Claudia Zerobin de vraag of de apotheken van vandaag in Zwitserland een invloed hebben op de huidige geneesmiddelenprijs aldaar. Henri Silberman behandelt daarna het thema van de suiker, zijn prijs en de galenische toepassing ervan. De rol van de apotheken in de Romeinse economie op 't einde van de middeleeuwen, wordt uit de doeken gedaan door Ivana Ait, waarna François Lederman de prijs vergelijkt van de geneesmiddelen in Rome en Bern in het begin van de 19de eeuw. De evolutie van de prijzen van farmaceutisch keramiek wordt onderzocht door Robert Montagut. Hij spreekt hier terecht over een specifieke en beperkte markt, hetgeen onbetwistbaar zijn invloed heeft.

Werner Dressebdörfer gaat de invoering, de ontwikkeling en de evolutie na van de eerste Duitse taksen, terwijl in een bijdrage van Axel Helmstädter de farmaco-economische aspecten van het oprichten en uitbaten van hospitaalapotheken in het verleden, aan bod komt. Maria del Carmen Francés Causapé sluit het geheel af met een overzicht van farmaceutische tarieven in Spanje vanaf de 16de eeuw.

Een index en biografie van de auteurs sluit dit gedetailleerde themaboekje af.

François LEDERMAN - Claude ZEROBIN

Mercurius et Galenus

Wirtschaftliche Aspekte und Taxwesen in der Vergangenheit der Pharmazie

Economie et taxes de médicaments dans la pharmacie du passé

Publication de la Société suisse d'histoire de la pharmacie.

Volume 17 - 1998 - ISBN 3-9520758-4-1 - pas de photos - 15 x 22,5 cm - 142 p.

Guy Giliás

Huit auteurs présentent en allemand et en français l'Economie et les taxes des médicaments dans le passé.

Après une introduction de François Lederman sur les nombreux documents aux multiples facettes concernant les prix des médicaments, Claude Zerobin se demande si les pharmacies suisses actuelles ont une influence sur les prix pratiqués dans le pays.

Henri Silberman traite du sucre, son prix et ses applications galéniques. Ivana Ait fait découvrir le rôle du pharmacien dans l'économie romaine à la fin du Moyen-Age et François Lederman compare les prix des médicaments à Berne et à Rome au début du 19ème siècle.

Robert Montagut a étudié l'évolution des prix de la céramique pharmaceutique. Il parle ici à juste d'un marché spécifique et restreint, ce qui a incontestablement son influence.

Werner Dressebdörfer décrit la mise en œuvre, le développement et l'évolution des taxes pratiquées en Allemagne à l'origine, tandis que Axel Helmstädter développe une communication sur l'aspect pharmaco-économique de la mise en ser-

vice et de l'exploitation de pharmacie d'hôpital dans le passé.
Maria del Carmen Francès Causapé termine la publication par une vue d'ensemble des tarifs espagnols depuis le 16ème siècle.
Un index et une biographie des auteurs clôture cet ouvrage thématique détaillé.

Jean-Pierre BENEZET - Préface de Jean FLAHAUT
Pharmacie et médicament en méditerranée occidentale
(XIIe - XVIe siècles)

Editions Honoré Champion, 7, Quai Malaquais - 75006 Paris.
1 Vol. - 15 x 22 cm - 800 p. Relié - ISBN 2-7453-0001-6 - 580 FF.

«Pharmacie et médicament en Méditerranée occidentale (XIIIe - XVIe siècles)» est l'occasion de découvrir l'une des composantes fortes de la vie sanitaire médiévale. Jean-Pierre Bénézet a travaillé sur une base documentaire originale, formée essentiellement d'inventaires d'apothicaires (officines et biens personnels). La problématique suit deux axes : les hommes et le métier d'une part, le médicament et ses implications sanitaires d'autre part.

Après un rappel historiographique l'auteur analyse les éléments culturels, économiques et sociaux qui ont permis l'émergence du métier de pharmacien et présente les apothicaires dans un cadre urbain complexe. Cette analyse débouche sur une découverte de la pharmacie médiévale des pays du Sud en passant par Aix-en-Provence, Barcelone, la cité de Majorque, Grasse, Martigues, Marseille, Palerme, Riez-en-Provence et Saragosse. Ce socle socio-professionnel est le préalable à l'étude du métier, technologie officinale et dispensation du médicament, illustrée par l'étude du fonctionnement d'une officine arlésienne. Les activités annexes, notamment le travail de la cire, complètent l'illustration d'un riche savoir-faire. Le poids professionnel et culturel du livre est découvert grâce à une analyse détaillée des bibliothèques d'apothicaires.

La présentation des concepts pharmacologiques débouche sur le médicament dont l'étude ne peut se réduire aux seuls inventaires. La littérature savante permet de recenser un riche corpus thérapeutique. L'auteur dresse un catalogue des diverses formes pharmaceutiques, classées selon les grandes voies d'administration.

L'ouvrage s'achève sur deux exemples : le traitement de la douleur et celui de la peste.

Jean-Pierre BENEZET - Voorwoord van Jean FLAHAUT
Pharmacie et médicament en méditerranée occidentale
(XIIe - XVIe siècles)

Editions Honoré Champion, 7, Quai Malaquais - 75006 Paris.
1 Vol. - 15 x 22 cm - 800 blz., ingebonden, niet geïllustreerd
ISBN 2-7453-0001-6 - 580 FF. - 1999.

In dit werk ontdek je een van de bouwstenen van de gezondheidstoestand in de middeleeuwen. Jean-Pierre Bénézet heeft gewerkt op een originele documentaire basis, hoofdzakelijk gevormd door de inventarissen van apothekers, zowel van officinas als van persoonlijk bezit. Er is een dubbel probleem : enerzijds de mensen en het beroep, anderzijds het geneesmiddel en zijn implicaties op de gezondheid.

Na een historiografische opfrissing, analyseert de auteur de culturele, economi-

sche en sociale elementen die de opkomst van het apothekersberoep mogelijk gemaakt hebben en stelt hij de apotheker voor in een complex stedelijk kader. De zuiderse landen worden besproken, gaande over Aix-en-Provence, Barcelona, de stad Majorca, Grasse, Martigues, Marseille, Palermo, Riez-en-Provence en Saragossa. Deze socio-culturele onderbouw gaat vooraf aan de studie van het beroep, de technologie in de officina en het ter hand stellen van het geneesmiddel. Dit wordt geïllustreerd door de werking van een officina in de streek van Arles. De nevenactiviteiten, zoals het bewerken van was, zijn een voorbeeld voor hun handigheid. In de gedetailleerde analyse van de bibliotheken van apothekers, vind je het professionele en culturele gewicht van dit boek. Met het voorstellen van farmacologische concepten, komt de schrijver tot het geneesmiddel, waarvan de studie niet beperkt kan blijven tot een inventaris alleen. De auteur stelt een catalogus samen van de verschillende farmaceutische vormen, geklasseerd volgens de grote toedieningswegen. Het werk besluit met twee voorbeelden : de behandeling van pijn en de behandeling van de pest.

Frank LEIMKUGEL

Wege jüdischer Apotheker.

Emancipation, Emigration und Restitution.

Die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten

Eschborn : Govi Verlag, 1999.

2. erweiterte Auflage, 248 blz., geïllustreerd - ISBN 3-7741-0738-6 - Prijs : DM 58,-

A.M.G. Rutten

Farmacie-historicus en apotheker Frank Leimkugel (1956) heeft in dit boek een belangrijk onderwerp aangesneden. De emancipatie van de joodse apothekers in Duitsland en Oostenrijk-Hongarije begon pas na de eerste wereldoorlog vorm te krijgen. Talrijke belangrijke posten werden allengs in Wenen en Berlijn bekleed door joodse farmaceuten. Door het aan de macht komen van het nationaal-socialistische regiem werd deze ontwikkeling afgesneden.

Waar zijn de joodse apothekers toen gebleven en wat is er met hun bezittingen gebeurd ? De auteur heeft het onderwerp grondig aangepakt en in dit vlot geschreven boek veel nieuwe informatie beschikbaar gesteld. Het proces van onteigening, emigratie en assimilatie in de landen waarheen werd gevlucht, alsmede de remigratie wordt aan de hand van de levensloop van een 700-tal mannelijke en vrouwelijke joodse apothekers toegelicht. Wij missen hier een opgave van de Weense apotheker Fräulein Mirla Kaner, die zich in de jaren 38 vestigde in een laboratorium-drogisterij aan de Bezuidenhoutseweg in Den Haag en na 1940 naar Westerbork werd getransporteerd. Haar bedrijf is nog enige tijd onder een 'Verwalter' voortgezet en daarna geliquideerd.

Aan de inhoud van het boek ontleen wij : Joodse apothekers vóór de emancipatie en de toelating, de Duits-joodse apothekers tot aan de machtsgreep, antisemitische wetgeving, de 'Arisering' van apotheken, panische emigratie en vlucht, verblijf en activiteiten in de gastlanden en tenslotte de voorzichtige remigratie naar Duitsland en Oostenrijk.

Een waardevolle aanwinst in de farmaceutische geschiedenis !

RÄTSCH, C.

Enzyklopädie der psychoaktiven Pflanzen

AT Verlag, Bahnhofstrasse 39-43, CH-5001 Arau, 1998.

942 blz., geb. geïllustreerd, prijs Sfr. 178 - DM 198.

ISBN 3-85502-570-3

A.M.G. Rutten

Met dit boek heeft de etnofarmacoloog Christian Rätsch een fascinerend overzicht van bekende en minder bekende psychoactieve planten gegeven. Zonder twijfel stelt dit werk al zijn voorgangers in de schaduw. Na een inleiding (p. 9-21) worden in een groot aantal monografieën (p. 27-542) botanische kenmerken, synoniemen, volksnamen, vervalsingen, doseringen en rituelen besproken, gevolgd door een beschrijving van het kweken en de verwerking van psychoactieve planten. Ook de wettelijke aspecten komen aan bod. Zeer belangrijk zijn in dit boek de farmacie-historische gegevens. Zelfs het drogeren van olifanten met mandragora – onder andere een «hobby» van Frederik II von Hohenstaufen – ontbreekt niet.

De informatie gaat vergezeld van duidelijke kleurenfoto's en structuurformules van de inhoudsstoffen. Weinig onderzochte psychoactieve planten en twijfelgevallen worden behandeld op p. 545-617. Daarna volgt informatie over een groot aantal psychoactieve schimmels en paddestoelen. In de tekst zijn een groot aantal literatuurverwijzingen opgenomen.

Psychoactieve mengpreparaten en gewoonten komen op p. 697-810 aan de orde, zoals ayahuaca, betelkouwen, heksenzalven, wijn en bier, rookinhalatie, snuif, soma, theriak en zombiegif. Hier had wellicht nog het Zuid-Amerikaanse specifcum tegen roesmiddelen een plaats kunnen vinden : Cohombrillo, een droogextract van *Momordica elaterium* L. en sterk drasticum, dat de kater van gerookte marihuana en daturasoorten zou opheffen (1). De abortieve werking van een Momordicasoort (*M. charantia*) wordt op de Caribische eilanden St.-Eustatius en Saba goed weergegeven door de benaming «maidenapple». De wortel van deze plant staat bekend als aphrodisiacum. Aan *Coriandrum sativum*, vaak geïnfecteerd met *Puccinia* spp., dat al bij de Egyptenaren werd benut als opwekkend middel, wordt nauwelijks ingegaan (2). Er blijft natuurlijk bij een boek van een dergelijke omvang altijd wel wat te wensen over.

De bijzonder fraai uitgevoerde encyclopedie wordt afgesloten met een overzicht van plantenwerkstoffen en structuurformules, een uitgebreide algemene bibliografie en een omvangrijk register.

Een onmisbaar werk en zeer aan te bevelen !

—

(1) Reko, V.A., *Magische Gifte*. Stuttgart : Enke Verlag 1936:156.

(2) Rutten, A.M.G., *Ondergang in bedwelming - Drugs en giften in het West-Romeinse Rijk*. Rotterdam : Erasmus Publishing 1997:55, 62.

AANKONDIGINGEN - ANNONCES

The Jerry Stannard Memorial Award Announcement of the 2000 Competition

the Department of History, at the University of Kansas, announces the 2000 competition for the annual award in honor of the late Professor Jerry Stannard. The purpose of the award is to encourage research by young scholars in the fields that Professor Stannard made his own : namely, the history of materia medica, medicinal botany, pharmacy, and folklore of drug therapy before the 1700s.

Each year a cash award will be made to the author of an outstanding published or unpublished scholarly study in those fields. In 2000 the award will be \$ 600.

The competition is open to graduate students and to recent recipients of a doctoral degree (the Ph.D. degree or an equivalent), conferred not more than three years before the competition deadline.

Manuscripts must be in English, French or German. Only one paper by any author may be submitted in any given year. Each entry should be typewritten, double-spaced, and no longer than 50 pages, including notes, bibliography, and appendices. Entrants should keep copies of their manuscripts, since manuscripts submitted will not be returned.

Each manuscript must be accompanied by the following : (a) a one-page abstract of the paper in English ; (b) a current curriculum vitae of the author ; and (c) a letter of recommendation from an established scholar in the field. Entrants who are resident in the United States of America are also requested to indicate their home address and social security number.

Entries must be received no later than 15 February 2000. The award will be announced on or about 15 May 2000.

All manuscripts and correspondence should be addressed to :
The Stannard Award Committee
Department of History
Wescoe Hall 3001
The University of Kansas
Lawrence, KS 66045-2130 - USA

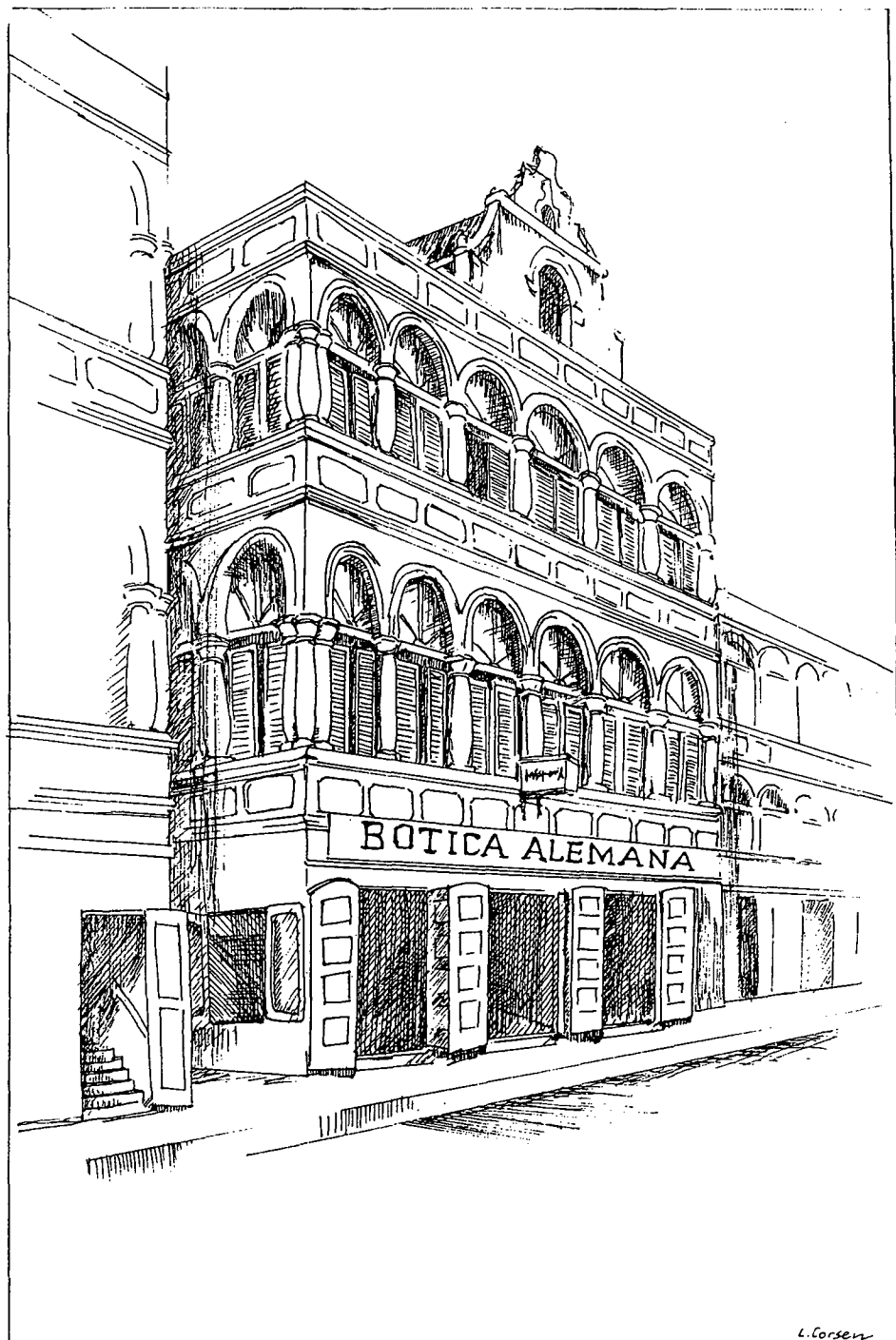
Aftreden van de redacteurs

Met het voortschrijden van de jaren gaat de taak van redacteur een grotere lichamelijke en geestelijke belasting vormen. Het in korte tijd klaarstomen van correcties op drukproeven, de zorg om voldoende goede artikelen binnen te krijgen, het voortdurend schipperen met de omvang van het te verschijnen Bulletin, het zijn allemaal punten die een druk leggen op de tweehoofdige redactiecommissie.

Zowel Fons Rutten als Leonard De Causmaecker menen dat, na het afleveren van het september-Bulletin 1999, de tijd is aangebroken af te treden en hun taak over te dragen aan hun opvolgers.

Dr. A.M.G. Rutten

Apr. L. De Causmaecker

BOTICA ALEMANA

Openbare apotheek op Curaçao (Nederlandse Antillen) omstreeks 1887

Apothekers : Ch. A. Jones en A. Th. G. Borchert

De apotheek werd in 1896 overgedragen aan apotheker Dr. A. Naar.

Botica Nueva.

PHARMACY AND DRUG STORE.

Wholesale and Retail:

All Kinds of Patent Medicines

Refreshment Counter and Soda
Fountain a Specialty.

DELICIOUS MILK CREAMS.

Direct Importation from Havana of Cigars
and Cigarettes.

Prudencio Rabell's Brands of Cigarettes.

"Legitimidad" "Hidalguia" "Pectorales,"
Paper for Cigarettes, etc., etc.

CIGARS

"Brevos" from Villar & Villar and Other Marks.

PERFUMERY AND TOILET ARTICLES.

MEYER & ARAUJO,

Curacao, West Indies.

Advertentie van apotheek **Botica Nueva**
in The Monthly Illustrator VI. 16 June 1898

Openbare apotheek op Curaçao (Nederlandse Antillen) omstreeks 1880
Apothekers : C. Meyer en R. Araujo.

RICHTLIJNEN VOOR AUTEURS

1. Bijdragen ter publicatie aangeboden dienen bij voorkeur op A4-formaat getypt te zijn, eenzijdig met dubbele interlinie en ruime marges. Alle tekst wordt voorzien van een korte titel en getypt in hetzelfde lettertype.
2. Onder de titel komen de beginletters van de voornamen, gevolgd door de namen van de auteur(s). Verzocht wordt de bijdrage aan het eind te voorzien van een korte samenvatting in het Frans, Nederlands of Engels en opgave van naam en adres van de auteur.
3. Voetnoten worden doorlopend genummerd over het gehele artikel. De literatuuropgave wordt op de wijze van de *Index Medicus* samengesteld en achteraan de tekst geplaatst als in onderstaande voorbeelden :
 - a. boeken : Zuring J. Leven, ziekte en dood in Afrika.
's-Gravenhage : Mouton, 1970:53.
 - b. tijdschriften : Vandewiele L.J. De apotheek van de vroedmeester.
Geschiedenis der geneeskunde 1994;1(3):26-32.
4. Voor goede reproducties wordt gevraagd foto's max. A4-formaat, zo mogelijk op mat papier; grafieken e.d. op wit papier met zwarte inkt of met inktjet- of laserprinter geprint, te willen aanleveren.
Ze dienen afzonderlijk genummerd te zijn en gaan vergezeld van onderschriften. Op de achterzijde van de illustratie wordt de naam van de auteur en de verkorte titel van de bijdrage aangegeven.
5. De redactie behoudt zich het recht voor de kopij in te korten. De bijdragen mogen in dezelfde vorm elders zijn gepubliceerd.
6. Auteurs dragen de verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde foto's en reproducties.

NOTES POUR LES AUTEURS

1. Les articles à publier seront de préférence sur format A4, une-face, avec double interligne et de larges marges. Chaque texte sera pourvu d'un titre court et dactylographié dans le même type de lettre.
2. Sous le titre viendront les initiales des prénoms suivies du nom de l'auteur. Un résumé succinct en français, néerlandais ou anglais est souhaité en fin d'article ainsi que le nom de l'auteur et son adresse.
3. Les notes seront numérotées sur toute la longueur de l'article. Les éléments de bibliographie seront composés à la manière de l'*Index Medicus* et placés après le texte. Exemple :
 - a. livres : Zuring J. Leven, ziekte en dood in Afrika.
's-Gravenhage : Mouton, 1970:53.
 - b. revues : Vandewiele L.J. De apotheek van de vroedmeester.
Geschiedenis der geneeskunde 1994;1(3):26-32.
4. Pour obtenir de bonnes reproductions, il importe d'envoyer les photographies d'un large format A4, si possible sur papier mat ; les graphiques et dessins seront à l'encre noire sur papier blanc ou imprimés par encrage ou laser.
Chaque illustration sera numérotée séparément et munie de légende. Au dos de chacune sera indiqué le nom de l'auteur et le titre de l'article abrégé.
5. La rédaction se réserve le droit de raccourcir les textes. Les articles pourront être publiés ailleurs sous la même forme.
6. Les auteurs portent la responsabilité des photographies et des reproductions.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan bij schriftelijke toestemming van de auteur(s) en volledige bronvermelding.

Toute réproduction totale ou partielle doit obligatoirement porter l'accord d'écrivain y la mention de la source.

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Opgericht 18 april 1950 - Fondé le 18 avril 1950

Bestuur - Bureau

Voorzitter - Président : GILIAS Guy, Milsestraat 33, B-3053 Haasrode
Tel. (016) 40 22 04 - Fax (016) 40 21 80.

Ondervoorzitter - Vice-Président : RINSEMA Thijs, Nieuwe Kerkstraat 9, NL-7941 AX Meppel
Tel. 0522-241060

Secretaris - Secrétaire : VERCRUYSSSE Ghislain, Vanderveldenlaan 24, B-1652 Alsemberg
Tel. (02) 380 78 44 - Fax (02) 380 78 44

Penningmeester - Trésorier : VAN DER MEER Hugo, Kleistraat 7, NL-8121 RG Olst
Tel. 0570-561349

Commissie van redactie - Comité de rédaction :

Dr. RUTTEN Fons, Luytelaer 39, NL-5632 BE Eindhoven
Tel. (040) 241 92 89 - Fax (040) 248 30 16.

DE CAUSMAECKER Leonard, Gasstraat 35a, B-9160 Lokeren
Tel. (09) 348 91 44

Assessoren - Assesseeurs :

Prof. dr. DE BACKER Chris, Speureweg 21, B-9830 St.-Martens-Latem
Tel. (09) 281 00 38

DE MUNCK Guy, Heidestraat 1, B-2660 Hoboken
Tel. KAVA (03) 280 15 11 - Tel. privé : (03) 827 47 57

GELDOF Tillo, Meensesteenweg 101, B-8870 Izegem
Tel. (051) 30 79 64

VAN GELDER Jope, M. Spronklaan 54, NL-4205 CJ Gorinchem
Tel. apotheek : (018) 362 26 61 - Tel. privé : (018) 362 65 06 - Fax (018) 362 57 91

Ereleden - Membres d'Honneur :

Dr. L.J. VANDEWIELE, Destelbergen (1960) - Lic. P. JULIEN, Paris (1970) - Prof. Dr. A. HEYN-DRICKX, Gent (1975) - Prof. Dr. G. SONNEDECKER, Madison (1975) - Dr. D.A. WITTOP KONING, Amsterdam (1975) - Prof. Dr. W. SCHNEIDER, Braunschweig (1981) - E.L. AHLRICHS, Nieuwegein (1989) - Prof. Dr. K. ZALAI, Budapest (1990) - Prof. Dr. W.-D. MÜLLER-JAHNCKE, Heidelberg (1995) - Prof. Dr. M. del Carmen FRANCES, Madrid (1995) - Dr. F. LEDERMANN, Bern (1995) - B. MATTELAER, Kortrijk (1996) - Prof. dr. H.A. BOSMAN-JELGERSMA, Oegstgeest (1998).

Ondersteunende leden - Membres donateurs :

Algemene Pharmaceutische Bond (Brussel) - Koninklijk Oostvlaams Apothekersgild (Gent) - Apothekersvereniging Kortrijk e.o. (Kortrijk) - Apothekersvereniging Leuven e.o. (Leuven) - Koninklijke Apothekersvereniging van Antwerpen - U.C.L. Unité de Pharmacie - UNAPHAZ - Luxembourg - Dep. 's Gravenhage KNMP - Dep. Friesland KNMP - Dep. Gouda KNMP - Dep. Groningen KNMP - Dep. Rotterdam KNMP - Dep. Utrecht KNMP - Dep. Z.O. Brabant KNMP - Hufen BV, Zeist - OPG Utrecht - Mevr. Vanderschelden Martha - Ieper.

Periodiek bulletin - Jaargang 48, N° 97 - 2de semester 1999.

Uitgever : Apr. L. De Causmaecker, Gasstraat 35a, B-9160 Lokeren
ISSN 1370-7515

Contributie 1000 BF/an
 Hfl. 55,-/jaar
 390 BF par numéro

België : C.C.P. 000-1621048-81
NL : Giro 19.74.912
Hfl. 24,- per nummer